

Zorica Joksimović
Od vode i kamena do priče i pričanja –
po motivima budvanskih legendi

Priredivač istorijske građe
Goran Bubanja

Dizajn i prepress
AMC Communications

Urednica
Dušanka Vuković

Recezent
Mr Božena Jelušić

Lektura i korektura
Petra Bjelica

Autorsko rješenje korica i uvodnika
Tijana Dujović Liščević
Ciklus „Plutovanja“ i Stanište I i II

Ilustracije priča
Romana Pehar

Štampa
DPC - Grafotisak

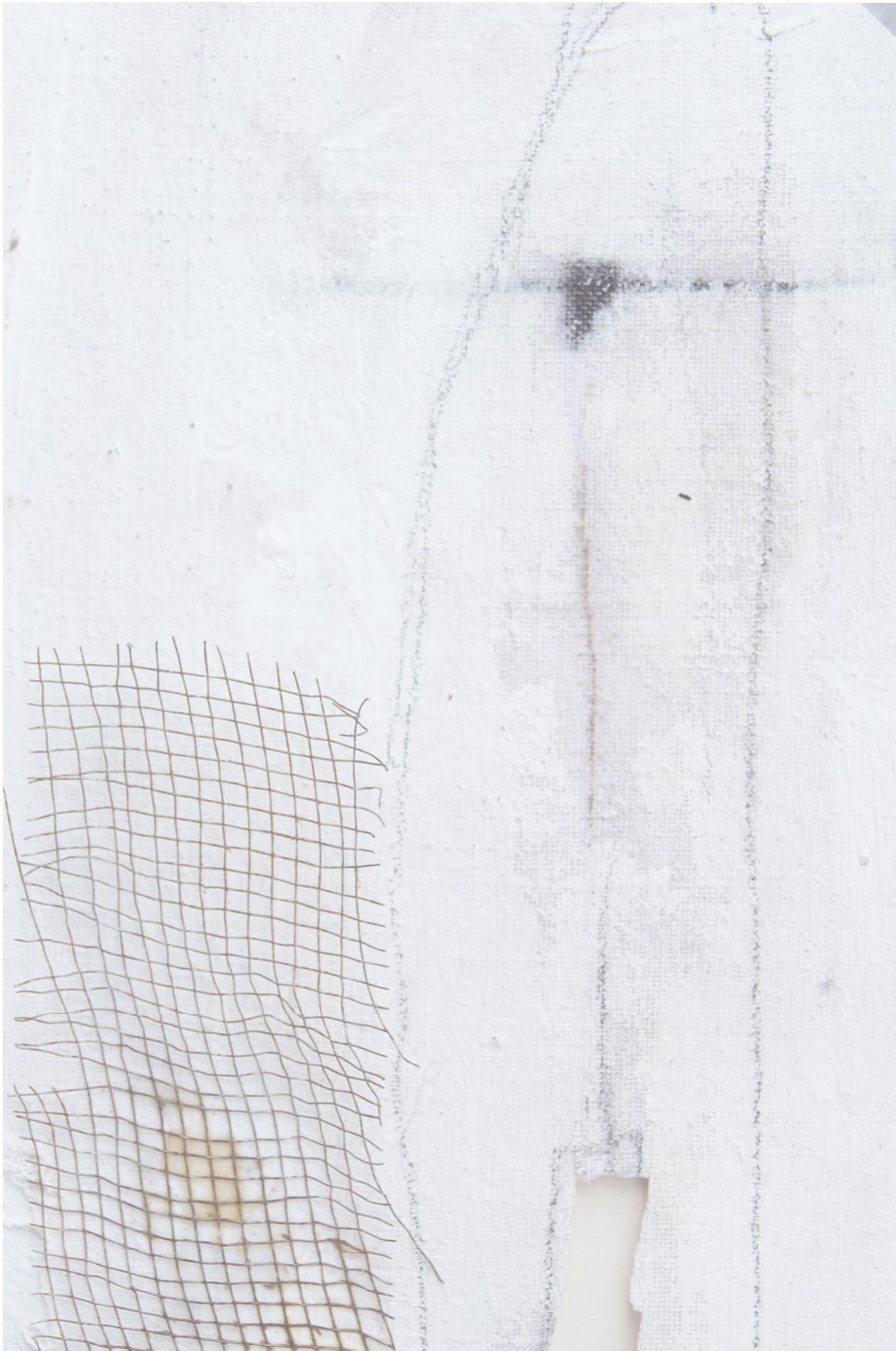
Tiraž
500 primjeraka

Pokrovitelj:
Odbor za turizam i ugostiteljstvo

Štampano uz finansijsku pomoć
Niklanović doo, Mercur trade international, HG Budvanska rivijera,
Grawe osiguranje AD Podgorica, Porto doo Company, Copy House doo,
konoba Demižana, restoran Langust, Pržno, ND Vijesti.

Mojim sinovima, Nikoli i Matiji

JEDNO ČITANJE MOTIVA BUDVANSKIH LEGENDI

Knjigu Zorice Joksimović *Od vode i kamena, do priče i pričanja* čine četrnaest priča nastalih po motivima budvanskih legendi, počev od mitske priče o nastanku grada do predanja vezanih za pojedine toponime, mjesta, ljudi, za staru Budvu, Paštroviće, Grbalj, Maine... Iako naznačava izvore koji su joj poslužili kao osnova ovih priča, treba istaći da autorkin cilj nije da im pride na kritičko - istraživački način, kroz provjeru i uporedna traganja. Zbog toga u tim pričama ima i elemenata savremenih intervencija, počev od umjetničke transpozicije budvanskog kruga mitova u prošlom i savremenom književnom stvaranju, do nekih proizvoljnih mistifikacija nastalih primarno u svrhu turističke promocije kraja. Poznata književna obrada je, na primjer, prisutna u prići *Jegorov put*, kojoj je „legendarne životne sokove” i današnje „uvjerenje” da se sve odvijalo baš tako, dala istoimena sjajna drama Vide Ognjenović. Na drugoj strani, mistifikacije iz osamdesetih godina prošlog vijeka, nastalih

u promotivne svrhe tadašnje Budvanske rivijere, vidljivi su u završnim detaljima priče *Kadmo*, a posebno priče *Milos i Jagoda*. Zbog toga treba biti posebno oprezan i pristupati knjizi *Od vode i kamena, do priče i pričanja* prvenstveno kao ličnom činu i posvećenosti, u kojem je težište prije na kompilaciji i univerzalnim ljudskim situacijama, nego na preciznom i pouzdanom „čitanju“ tradicije i legendi ovoga kraja. Uostalom, legende se zasnivaju na arhetipovima i „stajaćim mjestima“, što omogućava njihovu „seobu“, pregrupisavanje i ponavljanje, kako se to događa i u ovih četraest priča.

Odabratvši umjesto uvodnika navod iz znamenite knjige Iva Andrića „Istorija i legenda“, autorka je jasno naznačila svoje motive, pa i viđenje suštine i smisla svog kazivanja. Profesorica književnosti, koja već dvije i po decenije posvećeno poučava djecu jeziku i književnosti, sada je osjetila potrebu da ostvari kreativni kontakt sa prošlošću Budve i njene okoline, sa jezikom i običajima, sa fabularno zanimljivim predanjem, ali i sa „predanjem“ koje je u međuvremenu nastajalo. Zbog toga njene priče nisu građa za istraživače i istoriografe, već nastojanje da se prizove čarolija tradicionalnog kazivanja u vremenu „mreže“, koje ubrzano gubi vezu i sa knjigom i sa pričanjem.

Autorka se opredijelila za linerano nizanje motiva i fabularnu atraktivnost. Priče su prožete fantastikom i elementima čudesnog, osobito one sa hrišćanskim religioznim podlogom, koje podrazumijevaju i određeno religijsko „naravoučenije“. Priče nisu raspoređene mogućim „chronološkim“ redom, već slijedom autorkine inspiracije. U njima je moguće uočiti i profesionalnu usmjerenost Zorice Joksimović. Tako upotreba određenih jezičkih jedinica, na primjer manje frekventnih glagolskih oblika, gotovo da predstavlja svojevrsno izvorište nastavnih materijala. Slično je i sa različitim obilježjima lokalne sredine i tipičnim situacijama kojima autorka popunjava „mesta neodređenosti“.

Treba naglasiti da knjiga Zorice Joksimović može poslužiti i kao mogući izvor za kreiranje priča koje prate turističku ponudu kraja. U tom slučaju svakako treba voditi računa o činjenici i interpretaciji, a posebno imati u vidu Andrićev navod umjesto uvodnika. Naime Zorica Joksimović je u prvom redu našla „podlogu koja hrani” njeno traganje za životnim istinama i posvetila joj se sa ljubavlju, toplinom i naklonošću nekoga ko se bavi jezikom i književnošću, ko se bavi mladima i vaspitnim svojstvima „priče i pričanja”.

Budva, jun 2015.

Božena Jelušić

Umjesto uvodnika

„Svi mi koji pišemo, u ovoj zemlji i ovim jezikom, od nepoznatog početnika do pisca iza kojeg stoji već manje ili više ostvareno delo, svi mi znamo važnost i ulogu reči. A ako ne znamo, ili ukoliko zaboravimo, potrebno je da se često na to podsećamo. Ukoliko to ne učinimo, reči će same požuriti da nas podsete.

A jezik, to je život ljudi, svesni i nesvesni, vidljivi i skroviti. Izvan života postoji samo čutanje. Nema te reči koja je bez veze sa životom, kao što nema biljke bez podloge koja je hrani. Znači da treba biti blizak ljudima i njihovom životu, slušati njihov govor, upijati ga u sebe, razmišljati o njemu, živeti sa njim kao brat sa bratom. I tada ćemo moći postići ono što treba, tj. da ljudima njihovim i poznatim jezikom kažemo našu i novu umetničku istinu.”

„Istorija i legenda”, Ivo Andrić – iz eseja *Beleška o rečima*

ZORICA JOKSIMOVIĆ

**OD VODE I KAMENA
DO PRIČE I PRIČANJA
PO MOTIVIMA BUDVANSKIH LEGENDI**

GAVANOVA VODA

U plodnom polju grbaljskome nalazilo se imanje velikog domaćina, gazde Gavana. Bijaše surov prema svojti kao prema tuđincu, prema radniku kao i najamniku. Svoju oholost platio je time što mu je more sebi povuklo veliki dio posjeda, a na parčetu zemlje koje je ostalo, proključao izvor. Unarodu ga nazvaše Gavanov izvor.

Na mjestu prostrane ravnice koja se pruža sve do plaže Jaz bijaše veliko imanje gazde Gavane. Toliko je veliko bilo, da je po pričanju onih koji ga zapamtiše, trebalo čovjeku po' dana hoda da ga pređe uzduž i poprijeko¹.

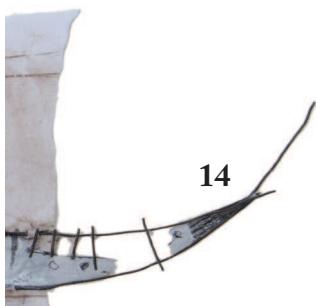
Imaše Gavan toliko prostrane njive, velike vinograde, dosta stoke i pune košare žita, da mogaše bataljon vojske da nahra- ni. Na njegovom imanju po cijeli dan se radilo i vrvilo je kao u košnici, bez zastoja i odmora. Dosta onih koji su služili i nadničili² bilo je tu upošljeno, a vele svjedoci da je kod njega radio samo onaj ko je morao.

Po svojoj oholoj naravi, nadmenosti i imetku stečenom uslijed potpune posvećenosti zemlji i poslu, ne bješe mu ravna; a po tome što je od groša pravio dva, Gavan je često bio tema pričanja dokonih seljana. Vele da nije znao ni za brata ni rođaka, ni za svetac³, ni nedjelju.

Bijahu tad posne, gladne godine, a kod Gavane svega u izobilju. To silno bogatstvo mu ne pade s neba. Strastveno i krvnički radeći, nije dozvoljavao ni slamka da mu propadne. Izgarao je u poslu od ranog jutra do sumraka i tjerao na isto, bez milosti, sve zaposlene. Njegov posjed je bio njegova opsesija i strast.

Desi se, da se u jeku sezone, gazdin mlađi brat Stevan, naprasno razboli i umrije. Gavan nije bio na njegovoj sahrani pošto se baš u doba obreda bijaše nebo oblacima zacrnjelo, a on, morade, kako izreče, s nadničarima žito pokupiti da ne pokisne. Kad ga pitaše komšije što ne isprati brata na vječni počinak, samo je kratko prozborio: „Brata živa iz groba ne mogu podići, a žito mogu spasiti da ne propadne.”

Ostade od Stevana mlada žena i sitna djeca, njih petoro, sve jedno drugom do uha.

Katna bijaše čutljiva i pobožna, vrijedna domaćica i dobra majka. Sa Stevanom je dijelila muku tegobnih vremena. Nakon smrti muža znala je da se mora sama izboriti sa težinom životnog nameta. Govorila je da zadnje što bi učinila je to da radi kod Gavane kao nadničarka. Ali, gdje će, šta će? „Nebo visoko, more duboko”, a gladna usta ištu.

„Da sam sama, lako bih sebi presudila. S najviše stijene se strmeknula⁴ u more, nego li tog nikogovića⁵ molila da za njega radim, đecu da prehranim”, govorila je u očaju Katna.

Brzo nakon sahrane domaćina, ona je znala da mora ići u potragu za poslom. Obijala⁶ je od kuće do kuće, ne bi li je ko od imućnijih domaćina primio da mu služi, ali uzalud; bila je tad gladna godina kad se svi o svom jadu zabaviše. Hodajući, samo je opanke izlizala.

Naposljeku, sirotoj ženi ne ostade ništa nego da đeveru, kao neznancu, pokuca na vrata i moli da je primi na rad.

Gavan je znao koliko je Katna vrijedna. Sigurno je ne bi primio da radi kod sebe zato što mu je snaha, niti zato što mu bijahu gladna bratska djeca, a najmanje što ima samilosti prema onima koji traže pomoć. Primio ju je što je znao da je to jaka i radna žena, od koje će imati koristi.

Radila je Katna i na njivi, i oko stoke, a kada bi počinjali veći poljski radovi, mijesila je i pekla hljebove za brojne sluge Gavanove.

Kad bi djeci hrane ponestalo, donosila im je majka skromno parčence hljeba koje je dobijala kao sljedovanje⁷ nadničara. No, ni to ne bi bilo dovoljno za pet gladnih usta.

Dosjeti se Katna da ne opere ruke nakon toga što hljeb umijesi, već ono tjesto koje bi se nahvatalo oko prstiju i po dlanovima, ponese kući. Sastrugala bi potom svaku mrvicu tijesta, pomi-

ješala sa koprivama, zeljem ili mekim korijenjem i tako djeci pekla pogaču. Kako su samo slatko jeli, da je zadovoljstvo bilo čuti mljacksonje i radost tih nejakih ptića, kojima samo majka može dati snagu da polete.

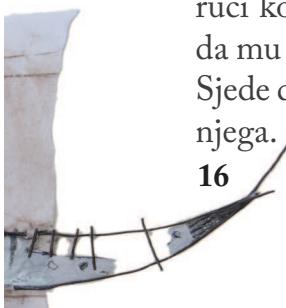
Jednoga dana primijeti Gavan da njegova snaha ne pere ruke poslije miješenja hljeba. Iako mu Katna ispriča zbog čega to radi, on joj naredi da odmah tu, pred njim spere tjesto s ruku i splak⁸ uspe svinjama.

Plačući, jadna žena to učini, a neumoljivi Gavan, ne hajući za uzrok njene muke, unese joj se u lice i visoko podignutim kažiprstom zaprijeti da će je otpustiti s posla ako još jednom vidi da se to ponovi.

Na putu od imanja do kuće, toga dana, nije obraza sušila⁹. Djeca gladna, jedva dočekaše majku. Petoro njih istovremeno zaiskaše¹⁰ hljeba. Dječiji glasovi odjekivali su na daleko, a Katna ne znade kako da im kaže da nema od čega spremiti večeru. Izade utučena ispred kuće da je djeca ne gledaju kako plače, stavi u tepsi izmeta od magarca koji bijaše privezan za kolac, nabro nešto malo trave koja se još zelenila, te je pomiješa sa izmetom životinjskim. Suzama je zamijesila „pogaču”, pa je stavi ispod sača kriomice¹¹ da djeca ne vide od čega je umiješena, ne bi li ih kako zavarala.

Dugo se *pogača* pekla. Gladna djeca, jedno po jedno, prilazili su majci i tražila da ih nahrani, a ona, u nadi da će pospati prije nego saznaju istinu, govorila: „Saće, drva su mokra, samo da se vatra razgori.”¹²

Dok je tako očajna sjedjela i razmišljala šta djeci da kaže kad vide ono što se peče ispod sača, neko pokuca. Ispred vrata se pojavi sijedi starac duge brade sa drvenim štapom u desnoj ruci kojim se pomagao pri laganom hodu. Zamoli domaćicu da mu dopusti da uđe i, kako reče, odmori kosti od duga puta. Sjede do ognja da se ugrije, a okati mališani napraviše krug oko njega. Starac ih redom pomilova po kosi, pa se brzo umiriše.

Na okruglim dječijim obrašćicima, uoči starac suzice koje su se presijavale pri odsjaju vatre kao sitni kristali u noći. „Nemam ni sa čim da Vas počastim, sem ono vode što jutros donesoh sa izvora”, suznih očiju obrati mu se žena.

Katna, pružajući neznanom gostu safu¹³ vode, tiho, da djeca ne čuju, ispriča što plače „da se ne češi”¹⁴. Pažljivo je starac slušao dok mu je pričala svoju muku, a on, nakon što je čuo priču, hitro ko mladić u najboljim godinama ustade s onoga tronošca, priđe vatri, prekrsti sač i reče: „Ženo, daj makanjama¹⁵ pogaču, da više ne plaču”.

„Ali, Vi ne znate šta je ispod sača”, ko zmija ciknu Katna.
„Znam ja dobro, nego ti, bez brige, podigni poklopac i podaj đeci pogaču da ne pospu gladna”, blaženo izusti starac.

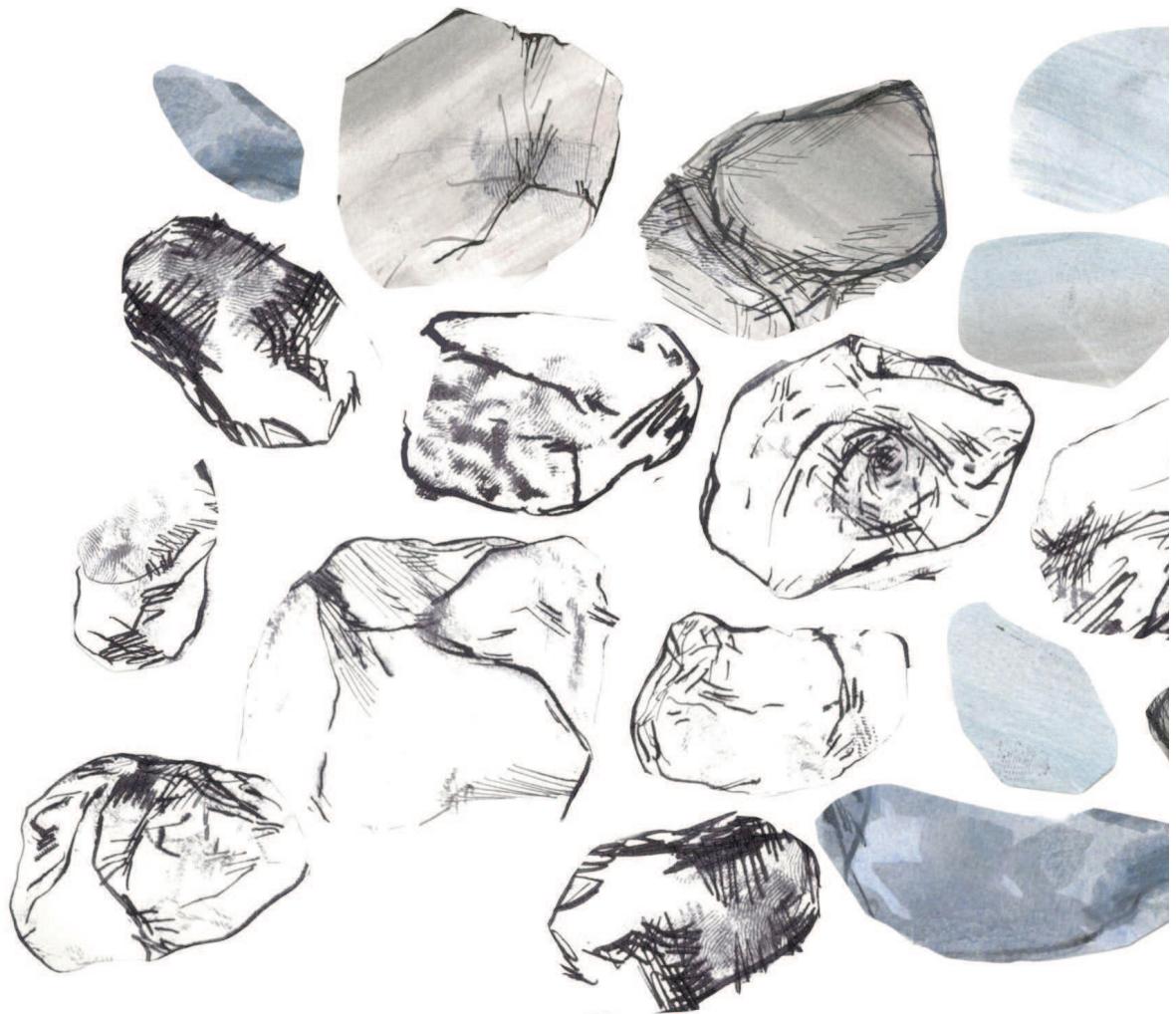
I, da vidiš čuda! Ispod sača, kao dukat žuta, ležala je pečena pogača. Kako su samo zaigrale od radosti dječije oči, a majka, misleći da je isplakala sve suze, tada pusti suze radosnice.

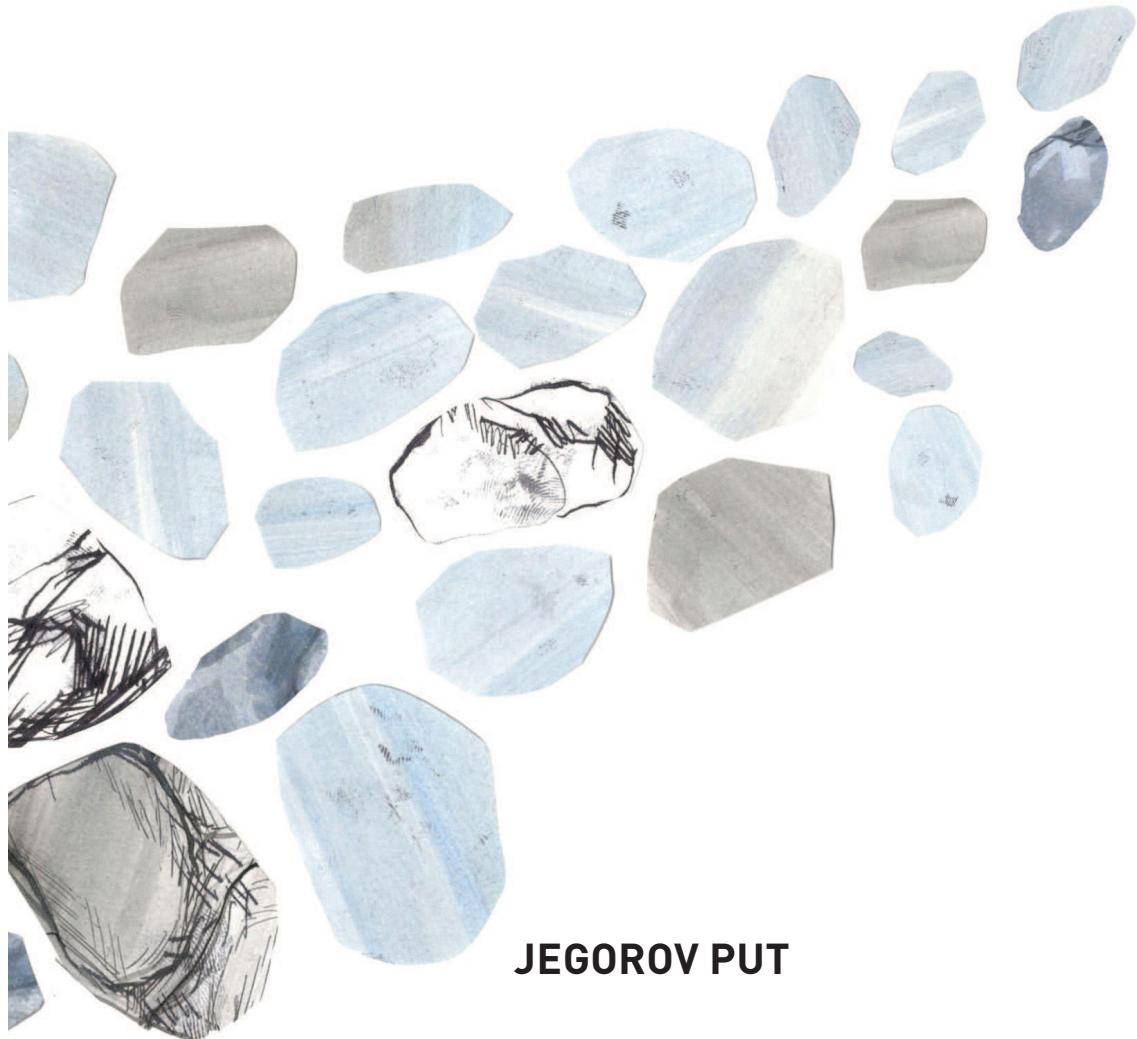
Izlazeći iz kuće sjedobradi čovjek blagosilja majku, djecu i dom njihov, pa prelazeći kućni prag reče da se zove Sava. Na tu njegovu, Katna mu odgovori: „Da si Sveti i po sto puta blagosloven putniče, dobranamjerniče.”

Pokaza mu gdje nadniči, koliko je Gavanovo imanje i dokle se proteže njegovo bogatstvo. Nakon toga, starac nestade.

Cijele te noći grmljavina je cijepala i nebo i zemlju. Nezapamćeno nevrijeme se sručilo na ovaj kraj. Ujutru, kad se oluja stišala, Katna podje na rad, kad imaše šta viđeti. More bijaše povuklo svu onu zemlju što se do juče zvala Gavanova, a na dijelu imanja koje osta nepoplavljen izbi izvor, da svjedoči priču o oholosti i o dobročinstvu.

Na tom mjestu gdje bijaše Gavanov posjed, u blizini plaže Jaz, pojavio se izvor kojega nazvaše Gavanov izvor.

JEGOROV PUT

Prema predanju Paštrovića, krajem 18. vijeka, brodom iz Sankt Peterburga na obalu budvanskog došao je visoki oficir Carske Rusije, Jegor Stroganov. Nenajavljen se obreo u manastiru Praskvica, u Paštroviće. Bijaše to zadnja tačka na njegovom putu koji je započeo dvobojem, a nastavio isposničkim životom i zavjetom čutanja do zadnje ure. Deset godina je gradio put od Male plaže u Miločeru pa sve do Čelobrda ne bi li čutanjem razriješio sudbinski čvor roditeljske odluke i odbrane časti, te tako dozvao jedinicu kćerku.

Čelobrdo je selo koje se nastanilo na Paštrovskoj gori iznad Miločera i Svetog Stefana. Tu se nalazi pravoslavni manastir Praskvica podignut u 11. vijeku, tačnije 1050. godine, na pitomoj uzvišici, okrenut da gleda put mora. Dobio je ime po tome što se nalazi u blizini izvora čije su vode mirisale na praskve, kako mještani ovog kraja tada nazivahu breskve. Manastir su kroz vrijeme rušile silne vojske, obnavljali ga monasi i narod, pomagali iz Carske Rusije, ali je od postojanja do dana današnjeg bio utočište dušama mučeničkim i nespokojnim.

Te godine, carski kapetan Aleksej, plavooki kicoš gospodskih manira, kojem je svaka riječ bila *na vr'jezika*, htio je da izigra ljubav Jegorove lijepе kćeri Elisavete Stroganove.

Mlada, luda, zaljubila se. Ponijela je slatkorječivost i epolete kapetanskog čina, a lukavi kicoš bijaše već dvije godine zaručen sa drugom. Trebala mu je avantura, koja će brzo da plane i ugasi se.

Vijest o prevari je brzo došla do Jegora, strogog, a pravednog oficira i oca.

Bez oklijevanja, svoga nesuđenog zeta izaziva na dvoboj, da odbrani ljudsku i porodičnu čast.

Po pravilu, prvi je pucao prevrtljivi kapetan i već prvim trzajem ranio Stroganova u ruku. No, zdrava desna ruka Jegorova nije zadrhtala, niti promašila – kapetan je pao smrtno pogoden.

Čovjekova lijeva strana je strana srca, a desnom vlada glava-ratzumska. Tako je i Jegorov razum progovorio, te desnom presudio. Rana lijeve ruke dugo nije mogla da zacijeli. Liječili ga doktori i vidari, a ta ruka, kao da više nije pripadala njegovu biću.

Ljekari u Moskvi mu amputiraše ranjenu ruku da ne dođe do trovanja krvi, a vrijeme oporavka nekako prođe. Još dok

je boravio u bolnici, mislio je o tome kakav će biti susret sa kćerkom kad se vrati kući.

Čim mu rane zacijeliše, Jegor prazan rukav zavuče u džep oficirske uniforme i vrati se kući u Peterburg. Tamo nije zatekao kćer jedinicu. Desilo se ono čega se pribojavao i što ga lednu¹⁶ ko ljuta zmija u njedrima. Voljela je Elisaveta Alekseja čisto, djevojački. Govorila, da je njihova ljubav, kao vazduh što se diše, kao voda što se pije.

Punih sedam godina Jegor hodaše od manastira do samostana, tražeći svoju miljenicu. Nije znao gdje se sklonila, je li živa ili mrtva, ili je grijesni otac možda, pogubivši njenog izabranika, pogubio i nju samu?

Prazan i raspolučen, a pritisnut vlastitom mukom, brodom iz Sankt Peterburga prispio je Jegor Stroganov na pristan budvanski. Uputio se do manastira Praskvica. Iguman tada bijaše Savo Ljubiša, učeni Paštrović, koji je sedam i po' godina bio sveštenik na dvoru carice Katarine II u Rusiji. Reče mu Jegor da je Rus, da želi da radi u manastiru i tu ostane. Mudrom igumanu nije promaklo plemićko držanje Stroganova, te ga lijepo primi i ugosti. On mu pravilnim ruskim naglaskom saopšti, ko bratu rođenu, da će se zavjetovati na čutanje do kraja života, nakon tih izgovorenih riječi. Zamoli još i to da uzrok njegove nesreće nikome ne kaže a tajnu nikad ne oda.

Smješten u malešnoj odaji manastirskoj, Jegor je samovao, a opet osjetio posebnu vezu sa tim krajem i igumanom koji je razumio njegovu šutnju. Malo je onih poput Sava Ljubiše, koji znaju kada da gostu ništa ne pitaju, koji prepoznaje kad od oštih riječi može da se zanijemi, pa da samo šutnja zbori. Znali su tako nepomični, bez riječi da gledaju kako su se sljubili kamen i voda, kako puca vidik pun divote i kako pogledom može da se zaroni duboko u morsku pučinu.

Jegor sebi odredi zadatak: „Kamenim putem povezaću morsku obalu sa Čelobrdom, koje nadvisuje Sveti Stefan i manastir Praskvicu”.

Prema biblijskom predanju kamen se često dovodi u vezu sa vodom. Kao Mojsije koji je ulaskom i izlaskom iz pustinje otvorio vrelo¹⁷ udarivši u kamen, Jegor je gradivši put slagao kamene ploče na uzbrdici i time otvaraо izvor svoje muke i roditeljske odluke.

Svakog jutra, osim nedelje ili svetog dana, kad bi se odmarao obuzet teškim mislima, isposnik je sa torbićicom na leđima u kojoj bi spremio samo komad hljeba i tikvu¹⁸ vode, odlazio u šumu šiblja da jednom rukom krči zarast¹⁹. Na uzbrdici iznad mora, naoružan gvozdenom voljom, razbijaju kamenje; krupnije valja u stranu, a sitnijim stepenasto povezuje stazu da se zemlja brda ne bi odronjavala. Starim carigradskim maljem razbijao je ljuti primorski kamen sa željom da poveže plažu sa Čelobrdom iznad manastira, kako bi možda pomogao i vjerenicima da lakše dođu do tog svetilišta smještena u odabranom prirodnom prostoru.

Pristigao je tada u Praskvicu, u smiraj ljetnjeg dana, još jedan Rus, mladi golobradi momak melodičnog glasa o kojem se ništa nije znalo. Ispričao je da je boravio u kijevsko-pečerskoj lavri, manastiru u pećini, a da mu je monaško ime Jelisej. Jelisejevom dolasku u manastir prisustvovao je i stari isposnik Jegor. Ugleđavši starca, pristiglom mladom kaluđeru zasuziše oči, što нико i ne uoči, jer uistinu, to bijaše osoba tužna i odsutna pogleda. Tokom liturgije mladićevo pojanje zadivilo je sve prisutne u manastiru. Brzo je naučio naš jezik i sa zadovoljstvom podučavao mlade Paštoviće čitanju, pisanju i pjevanju. Bijaše omiljen i drag. Iguman je htio predložiti mitropolitu da ga rukopoloži za jeromonaha, što je ovaj jasno odbijao govoreći da nije spreman i da mu treba još molitve da iskaje grijehe. Skoro svakog jutra pogledom je ispraćao staroga Jegora, neumornog graditelja puta, kako odlazi na posao.

Četvrte godine od dolaska, mladi Jelisej se razbolio. Kopnio²⁰ je. Gasio se, kao svijeća koja na grobu dogorijeva. Zapao u bolesničku postelju bez izgleda da bi mogao kopijernuti²¹. Dovodili su mu travare, spravljali meleme, ali bez boljitzka²². Njegovo lijepo lice je bolest izmoždala²³, a oči mu utonule u duplje. Kao da je „svoju čašu već ispio”²⁴. Uvidjevši da mu se približava zadnja ura, zatraži da mu u čeliju dovedu sunarodnika, Jegora, i tu ih ostave same.

Sjede Jegor pokraj bolesničke postelje, pomilova žuljavom rukom Jeliseja po kosi skinuvši mu pri tom monašku kapu ispod koje se na lijevoj sljepoočnici mogao uočiti mladež veličine i oblika zrna kafe. U utuljenom²⁵ Jelisejevom pogledu suznih očiju on prepozna svoju jedinicu kćerku, svoju Elisavetu radi koje se svojevremeno i otisnuo u nepoznati svijet da tihuje pored mora i da gradnjom puta liječi rane koje ne zacjeljuju.

Ugasnu mladi život u rano zimsko jutro kad se dan od noći odvajao. Kaluđeri se snebijevahu²⁶ kada pri obredu kupanja mrtvaca, u liku mladog, dragog Jeliseja, koga su voljeli i iskreno žalili, viđoše žensku osobu.

Sahraniše je istog dana i zavjetovaše se da će ta tajna ostati čuvana među zidinama manastira, kao što se čuva svetinja.

Slomljen i izmučen, a već oronuo starac, nastavio je Jegor da kleše kameni put ne progovoriši ni jednu jedinu riječ. Radio je još godinu, dvije, sve dok na Čelobrdju nije postavio i posljednji kamen stepenika. Posao kojim je uklesao deset godina teškog strpljivog rada, bio je konačno završen.

Deset godina trajao je proces krčenja uzbrdice, obrađivanja kamena u ploče, pravljenja stepenica i podzida, a iznad svega, kajanja zbog roditejske greške. Nastade zmijolik kameni put kojim ugradi jednoruki Jegor i svoju muku. Ona nije trovala nego blagosiljala. Seljani put nazvaše po njemu. Jegorovim

putem Miločer se poveza sa Čelobrdom. Bilo je to negdje pred sam dolazak Napoleonove vojske u ovaj kraj.

Pri završetku gradnje, Jegor nije izlazio iz svoje sobe. Predsjecajući skoru smrt, ispovijedi se kaluderu koji se brinuo i o bolesnom Jeliseju, to jest njegovoj Elisaveti, te tako prekinu zavjet čutanja. Ispriča mu je da je bio visoki carski oficir Rusije. Život je htio posvetiti svojoj državi, službi i kćeri jedinici. Htio je biti dobar roditelj.

Ubrzo nakon toga - zanoćio, ne osvanuo. Udavila ga vlastita tuga i jad.

Jegor je sahranjen u porti manastira Praskvica, kao i njegova jedinica Elisaveta. Tu i danas stoji ploča na kojoj su isklesana njihova imena.

Ovo je priča o patnji i kajanju zbog roditeljske odluke i o tugi zazidanoj u svaku ploču pri pravljenju puta između kopna i vode, kao spone između podviga i slabosti.

KADMO

Priča se da je grad Budva (Butoa – grad u Iliriji) dobio ime po Kadmu koji je došao sa svojom ženom Harmonijom iz Tebe na volujskim kolima među Ilire i tu osnovao grad. Sofoklo u svojoj tragediji „Onomaklo” spominje ime Butoa, kao svjedočanstvo Kadmove vladavine od prije dvije i po hiljade godina.

Kada je Zevs, u liku bik-a, jednog hladnog zimskog dana, oteo Evropu, rastužio se njen otac, sidonski kralj Agenor. Ništa nije moglo da ga utješi. Tada on pozva svoja tri sina: Fejniksa, Kiliksa i Kadma te im dade zadatak da pođu u svijet i traže Evropu. Sinovima je zaprijetio da će im uslijediti srova kazna, pa i smrtna, ako se vrate kući bez sestre. Braća se brzo dadoše u potragu.

Zima je izmicala, proljeće za njom. Vrelo ljeto je skrivalo, a braća tragala bez naznake traga. Tražili je svuda, pa čak i među gnijezdima ptica. Umorili se od neznanja, a onda, kada je nada o pronalasku sestre potonula kao bačeni kamičak u dubine, tada Fejniks i Kiliks odlučiše da se ostave bezuspješnog traženja, da napuste Kadma i osnuju dva kraljevstva: Fenikiju i Kilikiju.

Kadmo je sam nastavio da traži sestruru. Znao je da ne smiju presušiti svi izvori njihove veze. Dugo je lutao svijetom i raspitivao se o Evropi, zavirivao svuda po poljima, gorama i morima, drugovao sa zvijezdama ne bi li je kako uočio, ali nigdje je ne bi. Nestade, kao rijeka ponornica. Očito da ju je Zevs dobro sakrio od svih.

Pošto je izgubio svaku nadu, a bojao se pri tom očeve prijetnje i bratske nemoći, on odluči da ostane u tuđini. Ali, gdje i kuda? Moliće proročicu u Delfima da mu kaže u kojoj zemlji treba da se nastani i gdje da osnuje grad.

Apolonova proročica Pitija brzo odgovori Kadmu: „Na usamljenoj poljani vidjećeš kravu koja nikada nije nosila jaram²⁷, a ima znak punog mjeseca na bedrima. Prati je. Tamo gdje ona legne, podigni zidove grada“. Dobivši takav odgovor Kadmo brzo napusti Delfe.

Prolazeći kroz Fokidu naišao je na bijelu kravu sa istim obilježjem, onakvu kako mu je proročica rekla, a koju je čuvao nekakav siromah. Ponudio mu je Kadmo novaca da njime može imati

čitavo krdo. Kupivši je, slijedio je njen put sve do predvečerja. Kada se sunce sakrilo iza brda, krava je podigla glavu k nebu, glasno zamukala i pala od umora na sve četiri noge.

Kadmo je znao da na tom mjestu treba da postavi žrtvenik²⁸ sa kipom boginje Atene i kravu njoj žrtvuje. No, znao je da žrtvovanje nije moglo da bude izvedeno bez vode. Šalje svoje Sidonce da pronađu pećinu u kojoj je vrio izvor i donesu vodu. Izvor sa kristalno bistrom vodom čuvao je zmaj, sin boga rata, Areja. Kada Kadmove sluge staviše sudove u ledenu izvorsku vodu, iz pećine, vijući se ogromnim tijelom između glatkog kamenja, izade zmaj i baci se na njih prije nego što je iko mogao i pomisliti na bjekstvo ili odbranu.

Cijeli dan Kadmo je čekao povratak slugu. Sunce je zalazilo, a njih nigdje na pomolu. Nestrpljiv, pođe brzo njihovim tragom. Put ga je vodio uz obalu rijeke. Voda je šištala, a njemu se pričinjavalo da čuje echo glasova koji dozivaju. Ubrzo stiže i pored izvora ugleda poznata, al rastrgnuta tijela i nad njima zmaja koji je zadovoljno ciktao. Nesrećan i gnjevan, Kadmo tada povika: „Moje vjerne sluge, biću vaš osvetnik!”. Nošen izazvanom ljutnjom, svom silinom poteže stijenu obrušenog brda i baci je nazmaja. Da bi bio siguran da ga je ubio, kopljem probi zmajevo srce. Kad se čuo njegov zadnji ropac, pojavi se Zevsova voljena kćerka Atena Palada. Naredi mu da isčupa aždajine zube i da ih kao sjeme posije po polju.

Kadmo ispoštova riječi boginje ratnice. Tek što je posijao zmajeve zube, iz zemlje je iznikao čitav odred naoružanih ratnika sa oklopima i kopljima. Nastade krvava bitka do smrti, dok ih ne ostade samo petorica, onih najhrabrijih. Svjesni besmisla borbe, jedan od njih baci svoje oružje u znak mira, a ratnici zaključiše bratsko prijateljstvo i zakleše se na vjernost Kadmu.

Kadmo ubrzo osnova veliki i moćni grad, Tebu. Bogovi sa Olimpa mu dadoše za ženu prekrasnu Harmoniju, Arejevu i Afrodit-

inu kćer. Ženidba se obavi u prisustvu dvanaest olimpijskih božanstava. Dugo je i srećno vladao. Dao je stanovnicima zakone i uredio državu. Postao je jedan od najmoćnijih grčkih kraljeva, imao veliko bogatstvo, nepobjedivu vojsku koju su vodili upravo oni ratnici što nikoše iz zemlje od aždajinih zuba.

Često je Kadmo u dugim neprospavanim noćima osjećao težinu tereta koji savija do zemlje, zbog neizvršenog zadatka koji mu je otac zadao, bratske čežnje za sestrom i ubistva zmaja koji je bio sin Arejev a brat njegove lijepe i smjerne Harmonije. Ne mogavši da nosi teret savjesti, bez harmonije vlastitog bića, u starosti, kad mnogi nalaze smiraj, Kadmo i Harmonija neočekivano napuštaju Tebu.

Dugo je trajala njihova *odiseja* po tuđini dok nijesu stigli u Iliriju među Enhelejce i tu se skrasili. Volovska zaprega je dovukla kola koja su nosila Kadma i Harmoniju u Botou, zemlju Ilira. Enhelejcima je rečeno da će pobijediti svoje susjede ako Kadma izaberu za vodu, jer se priča o njegovom kraljevstvu čula i prije nego je tu došao. Kada su poslušali savjet i uzeli ga za svog predvodnika, Kadmo je nizao pobjede nad mnogim ilirskim plemenima i gospodario njihovom zemljom. Onda, kada je bio najviše blagosiljan od naroda i bogova, Harmonija im rađa sina Ilirija.

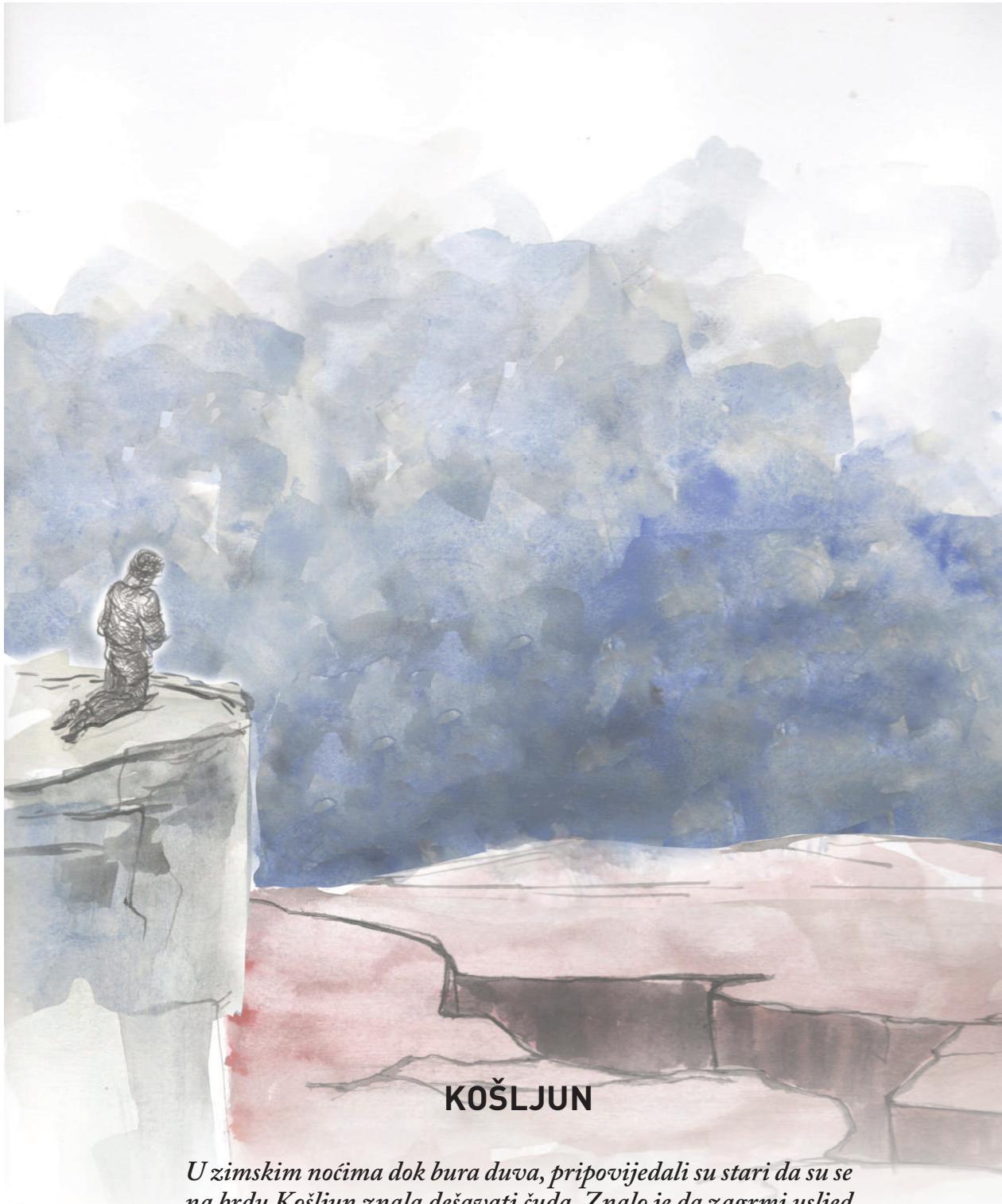
Ni tada Kadmo nije imao smiraja. Opet mu je savjest, kao ptica kad u drvo kuca, neprestano odzvanjala, i govorila da je slab. Tada se i sam zapita: „Kakav sam ja to heroj kad sestruru svoju ne nađoh i nije li onaj zmaj kojeg sam ubio (kao odraz duboke srdžbe i čin slabosti) bila meni upućena poruka? Ako me za njegovu smrt tako teško kažnjavaju bogovi, bolje da se i sam pretvorim u aždaju.”

Samo što izgovori ove riječi njegovo tijelo poče da se izdužuje a pokriva krljuštima, noge se sastaviše i pretvoriše u rep koji

krenu zmijasto da se izvija. Slabim glasom koji se već pretvorio u cijukanje, Kadmo je posljednji put dozivao Harmoniju, a ona, vidjevši sve to, glasno reče: „Bogovi, pretvorite i mene u aždaju. Žena je uz muža i kad jede med, i kada ispija čemer.” Bogovi joj uslišiše molbu i nju pretvoriše u aždaju.

Dvije aždaje, kao jedno; neka budu dva, kao Budva.

KOŠLJUN

U zimskim noćima dok bura duva, pripovijedali su stari da su se na brdu Košljun znala dešavati čuda. Znalo je da zagrmi uslijed vedra dana, pa grom da udari pravo u gumno. Tu se, kažu, jednom zemlja otvorila i progutala nekakva bezbožnika i njegove volove. Spominjala se međ' narodom ona: „Ko se s'prirodom inati, neka i zapamti”.

Košljun je brdo nadomak Budve. Gleda je kad sunce izlazi i zalazi. Pojedini Budvani su tamo imali lijepo njivice koje su marljivo obrađivali ne bi li, od kakva-takva roda, prehranili nejač²⁹. Po obodu se nalazi hrastova šumica i to onog hrasta obraslog bršljanom³⁰ što ga zovu „pregorac” a kojeg domaćin bere izjutra i unosi u kuću na Badnji dan.

Pravo ispod šume, kad bješe već vreo proljetnji dan čulo se ono „Ojss!”. Čuo se promukli glas što viče na volove koji vuku ralicu. „To je Petar”, reče Đuro, „a što čini, jadi ga ne znali, zna li bratski³¹ da je danas svetac³², jel’ mu neko rek’ o to”? „Ne viči Đuro”, sa ivice njive utiho prozbori Gospava, ubrađena³³ i sva u crnom, „smetenio je to, dići će graju, pa džaba ti priče. Eno mu brata Mitra, on je svake nedelje u crkvu, pa neka mu on reče”. Petar je bio sredovječni čovjek, prav kao strijela, crnih brkova, krupnih, modrih očiju, mršava lica i visoka čela sa izraženim jagodicama, gotovo bez ijedne bore. Čudne naravi bijaše. Malo je sa kim zborio, a ni sa jednim nije bio u zavađi. Po koji komšija koji bi mu nazvao pomozbog³⁴ prolazeći ispod kuće ostajao bi bez odgovora. Mitar bi tada samo blago klimnuo glavom u znak nijemog otpozdrava.

Priča se da je imao sina jedinca koji mu je poginuo boreći se u Mlecima, u jadini, u tuđini. Prekrkao. Ni suza u njega ne bi da ga oplakuje, kao u njegove žene koja bi često znala da se sakrije iza kuće, kao da nešto krade, pa tu da jadikuje, da je niko ne gleda.

Unutar Petrove duše nastanila se praznina koja, kao velika jama, samo zjapi i boli.

On bi često sjedio na panju, baš tu, na brdu Košljun i zurio u prazno. Na okućnici³⁵ bijaše oranica na kojoj je zasađeno malo zelja, luka i krto, „ali ne, da se od nje ovajde³⁶, već da ne zarasta njiva pusta³⁷”, kako bi govorio njegov otac. Drugovali su sa Petrom: miris mora koji je donosio maestral i popodnevni nemir. Bio je sušta suprotnost njegova brata Mitra.

Mladi brat mu je bio, iako od malena bolešljikav i tjelesno slab, vedrog duha i često spreman za šalu. „Bolijest ga”, kako kažu mještani, „nauči da ne živi za dan, već za tren danji”. Bio je pobožan, te je vjera u Boga odgonetala sve zagonetke njegova bića. Redovno je odlazio u crkvu, a nije propuštao liturgije povodom većih vjerskih praznika. Mitar bi tada obukao svečano odijelo, sigurno ne zato da bi bio viđen kao kicoš, niti da bi se u njega zagledala neka lijepa i mlada Budvanka, već iz poštovanja pema Bogu i ikonskog hrišćanskog uvjerenja. Rano ujutro bi kretao put crkve, a stizao gotovo uvijek prvi na liturgiju.

Tako je bilo i toga jutra kada se Mitar uputio u crkvu onako blistav. Briše znoj sa čela jer sunce već podobro prži i najavljuje da će o podne proključati i zemљa i kamen. Izlazeći iz kuće, on čuje nekakvu viku: „Ojs, marvo, brže to, šta se vučete”. Mitar se prenu, jasno je raspoznao glas svoga brata. Pope se na brežuljak i viđe da Petar ore, ko Marko Kraljević careve drumove. Povika iz svec glasa da ga brat bolje čuje: „O, crni Petre, znaš li da je danas Spasovdan, đe baš danas nađe da oreš, ko da drugijeh dana nemade za tu rabotu? Oćeš li neki gnijev božiji da navučeš na sebe? Bog je vrh sviju!”

Petar kandžijom ošinu volove kao da nije čuo riječi prijekora, pa poslije nekoliko koraka hoda uz brazdu, zastade i odgovori Mitru: „Ajd’ti svojim putem, brate, idi đe si naumio. Ne bojim se ja Boga. Nek on ore nebesima svoje njive, a ja ču ovu moju u Košljunu.”

Samo što to izusti začu se neka lomjava, čudan tutanj, zemљa poče da se trese. Petar, ko po komandi, stade nasred njive pa doziva sina. Kao da već bijaše spreman za stražnji³⁸ sud. Sve glasnije se čula neka neobična jeka dok zemљa ne poče da puca ispod Petrovih nogu. Volovi se uznemiriše i bezglavo krenuše da bježe naprijed - nazad, ali uzalud. Otvori se zemљa veličine njive, a Petar zajedno sa volovima propade u ždrijelo duboke jame. Mitar, kao ukopan stajaše na jednom kamenu.

Nijemo gledaše prizor. Tren nakon toga skide šešir, kleče na zemlju ispred bezdana koji se božijom voljom otvor i krenu oplakivati brata.

Kako se loš glas brzo čuje, tako se za kratko vrijeme mještani sjatiše da vide ovo božije čudo. Svi su se krstili i komentarisali na svoj način taj božiji znak. Jedni su govorili da Bog uzima i daje, drugi da opominje i kažnjava, a onda i Gospava onako utješno prozbori: „Bog sebi uzima ono najbolje”. Jedino je Mitar mučao, nepomično klečao i krstio se ispred ogromne jame.

Poslije tri dana neki ribari su našli Petrovo tijelo blizu školja. Dugo se u kraju pričalo da čovjek svojim vrlinama treba da primi blagodat božiju, ako to ne učini, on će svojim prkosom izazvati grijev, te će ga stići nekakva kazna. Petar je prkosio i Bogu i životu. Samo je Gospava znala da njen muž nije mario za svenarodne običaje i da ga nije stigla kazna, nego spasenje.

SVETI NIKOLA SPASI VOJSKU OD KUGE

U vrijeme kada je kuga harala, krstaši su od Alpa preko Dalmacije prisjeli u Budvu. Predvodio ih je čuveni francuski plemić, Rejmond. Zbog bolesti su se tu ulogorili, a mrtve sahranjuvali na ostrvu nedaleko od Starog grada. Vjerujući da će bolest nestati, sagradiše crkvu na ostrvu posvećenu zaštitniku putnika i moreplovaca. Tako dadoše crkvi ime Sveti Nikola, kao i ostrvu na kojem leži.

Po pričanju jednog mudrog i rječitog fratra, zna se da je ne-posredno prije I krstaškog rata, 1096. živio vrlo pobožan i bogat Francuz po imenu Rejmond, porijeklom iz južne Francuske, grada Tuluza. Bio je uzor mnogim Francuzima po ratnom moralu i čovječnom ponašanju. Bijaše to lice sa najviše ugleda u odnosu na prijašnje vođe. Zaslужeno je odlikovan Ordenom viteza Svetog Petra, a borio se i u Španiji protiv Turaka. Tu je ostao bez oka, gdje ga je u viteškoj borbi toga dana, protivnik nenadano okrenuo u pravcu sunca da ga svjetlost zaslijepi, a oštar mač ga porezao preko desne sljepoočnice da je i beonjaču oka zakačio. Iako je to u prvi mah izgledalo kao bezazlena ogrebotina, oko je suzilo i krvarilo ispod zavoja. Uprkos stavljanju obloga natopljenih sokom bokvice i ljekovitih trava, ono se brzo zatvori da na njega ništa, ama baš ništa ne mogaše viđeti. Znajući za fizički nedostatak čuvenog Tulužanina, to ne zasmeta papi da mu podari blagoslov i imenuje ga vođom krstaša u I krstaškom ratu.

Vojni pohod hrišćana iz Evrope bio je planiran s ciljem da se pomogne vizantijskom carstvu u borbi protiv Turaka Seldžuka, pri čemu se prvenstveno išlo na osvajanje Jerusalima i Svetе zemlje.

Koristeći prijašnju i sadašnju slavu, svojim autoritetom, jednooki vođa tada pokrenu pleme, seljake, pa i siromašne, u veliki pohod kopnom i morem, u I krstaški rat.

U ovaj rat je Rejmond iz Tuluza pošao sa ženom i sinom, što je bilo neobično za vojskovođu toga doba. Išao je čista srca i namjere, spreman da žrtvuje svoje bogatstvo i udobnost življењa za vječnu slavu. Htio je, kako govoraše, „umrijeti, kad već smrt svima dolazi u pohode, baš u Svetoj zemlji, toj kolijevci rođenja Hristovog”.

Putovali su preko Alpa i kroz Dalmaciju, pa dođoše do Budve, gdje se, umorni od duga puta ulogoriše, tu, u samom njenom polju.

Odmah po dolasku, zahvati ih epidemija kuge, bolest divljih glodara koja se prenosila na čovjeka ugrizom zaražene buve koja živi na njihovoj koži. Vojnici su masovno umirali jer se epidemija širila od Jugozapadne Azije preko Evrope i zahvatila gotovo cijeli svijet. Na milione ljudi je nestajalo od te bolesti. Ostala je u narodu kletva: „Kuga te raznijela”, izgovarana u trenutku ljutnje pojedinca.

Od uglednih Budvana dođe naredba da se preminuli sahranjuju na ostrvu nedaleko od Budve.

Među krstašima bijaše i Antun, stari fratar koji pođe u krstaški pohod da bi molitvama dodavao elana umornim ratnicima kad bi im pomanjkalio hrabrosti. Krijepio je bolesne vojnike topлом riječju i vidarskim umijećem. Pričaše da je od ove opake bolesti na našim prostorima tada umrlo više od dvadeset hiljada ljudi. Rejmond ga pozva u svoj šator osjetivši čistotu njegove namjere i sposobnost duhovnika da može vidjeti dalje od sadašnjosti. Zamoli ga da se pomoli Bogu kako bi se narod imalo zaštitio od „crne smrti”. Sveštenik mu odgovori da ne prestaje da moli i da on zna da je od strane pape i hrišćanskih velikodostojnika došao proglašenje da se, u cilju sprječavanja širenja bolesti, podižu crkve na ulazima gradova širom Jadranskog primorja. Objasnio je Rejmondu da se gradnja takvih svetinja povezuje sa predanjem da ispred ulaza crkve obično стоји заštitnik koji zaustavlja ženu duge kose odjevene u bijelo, da ne uđe u to mjesto i ne posije smrt.

Ne bi li to zlo zaobišlo krstaše, a bolest što prije nestala, fratar mu predloži: „Vidiš li ono ostrvce gdje se sahranjuju svi ovi umrli. Sagradimo tu crkvu i posvetimo je Svetom Nikoli, zaštitniku putnika i moreplovaca”.

Ono što predloži stari fratar, to sprovede u djelo vođa krstaša. Naloži da se napravi crkva što se brže moglo. Ostrvo dobi ime Sveti Nikola po sveću kome je naimenovana tek sagrađena crkvica.

Nekakvim čudom, nakon otvaranja crkve nestade bolesti, a oni lakše oboljeli se okrijepiše, da su vrlo brzo mogli nastaviti putovanje.

Krstaši, prolazeći pored Reževića, dođoše do uzvišenja gdje bijaše podignut kameni stub udubljen po sredini, kojeg mještani nazivahu panjegom³⁹. Na tom mjestu su stanovnici iz okolnih sela ostavlјali pun bokal vina, kao znak dobrodošlice i gosto-primstva za putnika namjernika tj. za onoga „ko zlo ne misli i zlo ne čini”.

Vidjevši ovaj neobičan prizor, a znajući da se i Francuzi pozivaju na onu latinsku *in vino veritas*⁴⁰, Rejmond se spusti sa konja, uze vrč pa ispi nekoliko gutljaja vina. Zastade malo i reče: „Uzmite, pijte, ovo je Hristova krv. Okrijepite se, ovakvo vino još ne probah. Znam da je ovo dobar znak i da će nam to donijeti pobjedu.”

Sa ukusom vina iz Paštrovića stigli su do cilja i osvojili Jerusalim. Rejmondu Tuluskom su ponudili da bude kralj Jerusalima, ali je to odbio iz duboko religioznih razloga, jer, kako je istakao, nije mogao da vlada tamo gdje je Hrist postradao.

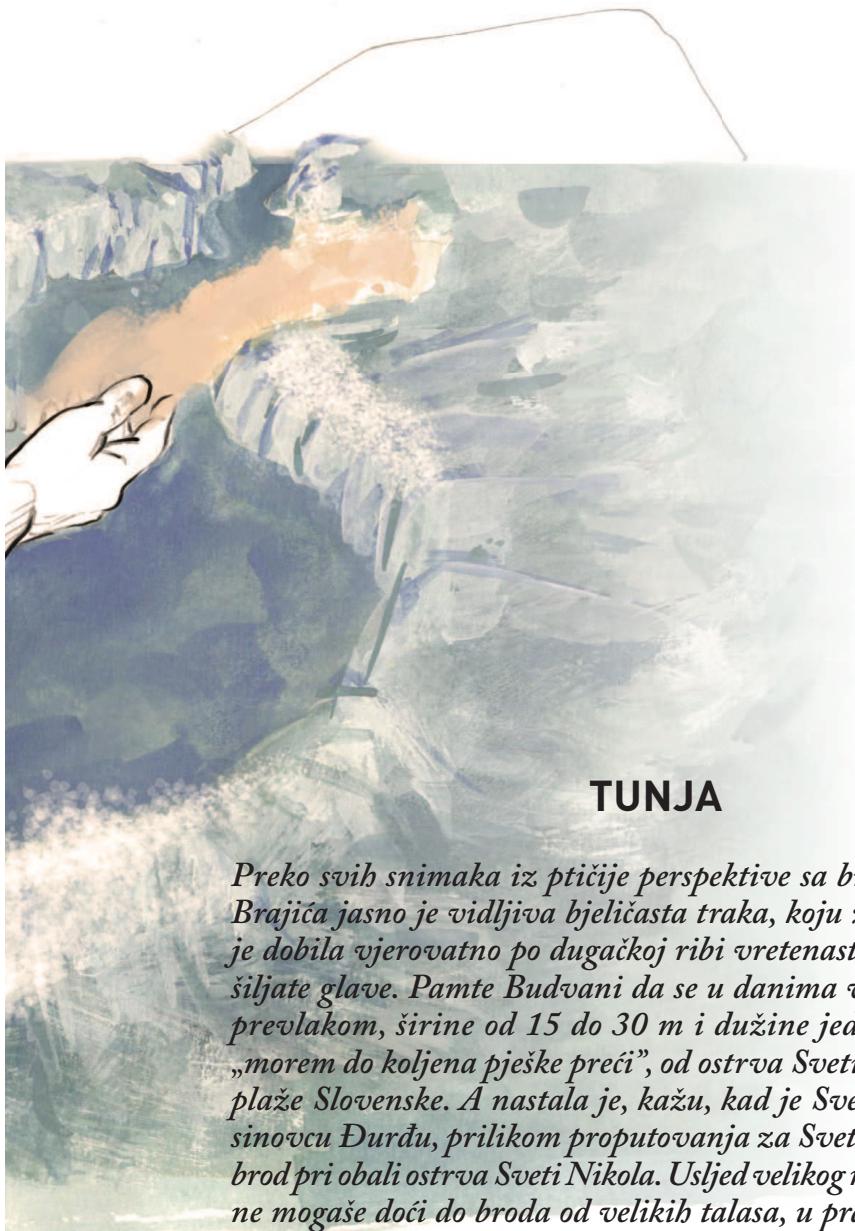
Prolazeći ovim krajevima, a putujući ka tazbini mletačkom duždu Enriku Dandoli, srpski kralj Stefan Prvovenčani se takođe zaustavio ispred onog kamenog stuba. Umornog i žednog opalilo ga sunce, a opilo i dobro paštrovsko vino. Ne mogavši u tom stanju da nastavi putovanje, ostade u Paštroviće da prenoći, da bi sjutradan, odmoran nastavio put. Te večeri mu u san dođe Bogorodica.

Prije nego što je nastavio planirano putovanje, ispriča san svojim pratiocima, pa zaključiše da treba čitati znakove na svojim putevima i predložiše mu da bi dobro bilo podići crkvu na onom mjestu gdje se nalazi kameni stub i posvetiti je Uspenju Bogorodice. To se i desi 1226. godine.

„Svaki narod u svijet počituje svoje bogomolje, hristijani i latini svoje cerkve, kalvini i luterani svoje kirke, Turci svoje čamije, Čifuti svoje sinagoge, idolopoklonici svoja kapišta i svaki se čuva kako od živoga ognja da ne uzme što iz onoga bogomoljnoga mjesta u koje mu se ime božje slavi.”⁴¹

Petar I Petrović Njegoš, poslanica Njegušima

TUNJA

Preko svih snimaka iz pticije perspektive sa brda Košljun i sa Brajića jasno je vidljiva bjeličasta traka, koju zovu tunja. Ime je dobila vjerovatno po dugačkoj ribi vretenastog oblika, uske i šljate glave. Pamte Budvani da se u danima velike osjeke tom prevlakom, širine od 15 do 30 m i dužine jedne milje, moglo „morem do koljena pješke preći”, od ostrva Sveti Nikola do same plaže Slovenske. A nastala je, kažu, kad je Sveti Sava, svratio sinovcu Đurđu, prilikom propuštanja za Svetu goru i usidrio brod pri obali ostrva Sveti Nikola. Usljed velikog nevremena, pošto ne moguše doći do broda od velikih talasa, u pravcu njega bacio je šaku pijeska. Tada se more razdvojilo kopnenom prevlakom. On tuda pješke prođe do broda i putovanje nastavi.

Kada zakiši, cijeli predio budvanski se skupi kao dijete u utrobi majke. Lije iz neba, iz zemlje, a suvo, što bi se u selu reklo „ni pod pazuhom”. Izliv božiji. Bijaše to vrijeme obilnih kiša, s jeseni, kada je priroda najbremenitija, pa kada se zamodri od Jaza, a zacrni poviše Spasa, strah da te uhvati. Tada more u borbi sa vjetrom pokipi ko varevina⁴². Sivilo zamrači već u podne, a svi se zavuku u kuće pa pripovijedaju, uprkos nevremenu, vedro i živo.

Obično bi se đakon Petronije sa svojim ujakom Mitrom upuštao u duge besjede i rasprave o velikašima. Mitar je bio učen i ugledan čovjek, radio kao opštinski pisar kojemu knjiga bijaše i služba i družba.

Pričao je te kišne večeri ujak Petroniju mnoge priče, a ponajviše one o Svetom Savi.

Zanimljivo je pripovijedao o tome kako je poslije sahrane svoga brata, kralja Stefana, Sava pozvao u manastir Žiču najstarijeg sina Stefanovog, Radoslava, da bi ga krunisao za kralja. Na zidu Velike crkve kroz otvorena nova vrata kralj je ušao znajući da je to prelazak iz područja profanog u područje svetog.

Dok je besedio, zagledan u svjetlo petrolejke, Mitar spomenu i to kako Radoslav prođe kroz nova vrata i kako bi primljen od strica s ljubavlju. Sava ga pouči da slijedi đeda i oca, zakle ga da bude dosljedan hrišćanin u vjeri i vladanju, te ga krunisa za kralja u prisustvu puka i velikodostojnika.

Petronije je tumačio Mitru kako vrata simbolisu mjesto prelaska između dvaju stanja, dvaju svjetova, između svjetlosti i tame; i da kraljevska zakletva treba da bude zatvorena i sačuvana u crkvi pred Gospodom.

„Sava je znao”, po riječima dobroupućenog pripovjedača, „da će s novim zakonitim kraljem u njegovoj zemlji biti ustaljen

mir i poredak. Tada je pomislio da prije odlaska na Svetu Goru može ostvariti davnašnju želju, da podje jadranskom obalom đe je vladao njegov sinovac, veliki župan Đurđe, sin Vukanov.

Tako on i učini i doplovi u Budvu.”

Reče da Đurđe već bijaše pripremio lađu na pristanu za svoga strica, iako je u Budvi tih dana sijevalo veliko nevrijeme. Zbog jake bure i ogromnih talasa ribari danima nijesu mogli da isplove i povade mreže iz mora. Lađu koju je Đurđe spremio za svoga strica bijaše usidrena blizu ostrva Sveti Nikola i istoimene crkve na njemu. Znao je da je tu najsigurniji, jer je Sveti Nikola zaštitnik pomoraca i putnika.

„Oče Savo”, priđe jedan od mladih kaluđera starcu sa dugom sijedom bradom i skromnom monaškom odorom, „ovo nevrijeme, kako je navalilo, neće stajati. Kao da neke nečastive sile znaju za naš put”. Sava ne ispravi glavu, tobož nije čuo izrečene riječi, pa nakon višeminutne šutnje, unese mu se u lice i utiho izgovori: „Ako imаш vjere koliko je zrno graška, ti možeš gori da narediš da skoči u more, i ona će skočiti”.

Mladić tada osjeti snagu vjere i prodoran pogled Svetitelja, spusti pogled, pa oca zamoli za oprost. Sava mu blaga osmijeha reče: „Ne mari, sine moj, pred tobom je vrijeme, no te molim, prikupi monahe ujutru pa krenimo, uz božiju pomoć”.

Cijele te noći je tutnjilo oko ostrva, sijevale svjećice⁴³, kao da je nebo sa zemljom zaratilo. Ni ujutru, bura se ne bješe stišala, a vjetar kao da je duvao mnogo jače nego prethodnih dana. Zapucali božiji nerimi⁴⁴. Na pristanu, ko pokošeni ratnici, ležaše nekoliko izvrnutih ribarskih brodica. Lađari se ne usudiše nikoga prevesti preko uzrujana mora. Monasi su gundali, a jedan od njih se ohrabri pa smjelo prozbori: „Sam Bog vidi da ne možemo isploviti s pristana do broda, nema čamca koji može izdržati ovu morsku silinu.”

Poče i narod da se okuplja, a za manje od ure vremena pojavi se i Đurđe govoreći: „Striče, bogom Vas kumim u ime sveokupljenog naroda, ne idite po ovolikome kijametu⁴⁵. Vaše prisustvo ovoj naseobini⁴⁶ daje nam sigurnost i blagodat, pa Vas zato i molim da ođe ostanete dok ne prođe uljev kišni⁴⁷“. Sava se zahvali na tim lijepim riječima, pognu glavu, pomoli se Bogu; potom uze šaku pijeska i tri omanja kamička i baci ih u pravcu brodice koja je trebala da ih preveze. Kao po naredbi, more se razide. Stvori se putljaga ili tunja, kako je mještani kasnije nazvaše, te se ispruži na četvrt milje od Zavale budvanske do naspram crkve Svetog Nikole na ostrvu. Kao da je neko razgrnuo more s jedne i sa druge strane, a u sredini, putokaz, boje lavande, zbori da čovjek treba da bude jake vjere, i da je upravo vjera ta koja je održala čovjeka i čovječnost.

Narod se u čudu poče krstiti, slaviti Gospoda i moliti svetitelja da ostane u Budvi. No, Sava se ne pokoleba u svojoj namjeri. Blagoslovi prisutne, pa sa učenicima suvoputno prođe kamenom prevlakom. Priđe brodu, gdje se ukrca i krenu na dug put ka Svetoj gori.

Tih dugih kišnih dana lile su kiše riječi, priča i pričanja.

VILA MAINSKA

Majnjani su pričali da se u selu znala pojavljivati vila. No, to ne bijaše dobra vila, već grdna ženska prilika u crnom, od koje su svi bježali i strahovali. Pojavila se tako jednoga dana pred Dostanu, vrijednu mještanku dok čuvaše ovce a u rukama držala dijete. Od straha ispusti čedo, a na tom mjestu, na stijeni, do današnjih dana ostade crveni trag, da svjedoči tragičnu sudbinu majke pri pojavljivanju vile mainske.

U selu Mainama, nedaleko od Budve, mještani su se bavili pretežno poljoprivredom i stočarstvom. Rjeđe bi odlazili na ribanje, jer kako vele, ne basta⁴⁸ im, zato što su ih pašnjaci i njive svezali, a spuštali bi se pri obali samo za svetac ili kad bi opošljavali⁴⁹ nešto pri Opštini.

U podnožju strme planine nalaze se brojni pašnjaci mainskih bratstava. Ivicom planine, negdje pri sredini litice, vidi se jedna neobična pećina. Vjeruje se da pećine često kriju čudovišta, razbojnike, pa i vrata pakla. Mainjani nerado pričaju o toj tajanstvenoj Vilinoj pećini kao mjestu žrtvovanja, patnje i kazne; području nevidljivih granica i bezdana iz kojeg izlaze nemani⁵⁰. Jedino je starac Nikola pričao kad je htio i s kim je htio. Ispred svoje trošne kuće znao je sjedjeti dok je bilo vedre zrake dana i pričati sa prolaznicima koji bi se obično zaustavljeni da predahnu od duga puta, pa onda čunu i lijepu riječ. On bi tako satima čurio⁵¹ duvan i promišljao. Ne mrda nigdje od kuće, a zna sve što se događa u selu, pa i dalje. Treba vidjeti njegove rituale, kako iz džepa lagano vadi duvansku česu i počinje motati, strpljivo i polako, kao kad se uvija rana na prstu, da ga ne uvrijedi. Onda vadi dva omanja kamena iz džepa. Na jedan stavlja trud⁵², dok drugim kucka, sve dok se komadić truda ne zapali, te taj vršak žara primače već savijenoj cigari i povuče prvi dim s tolikim merakom, da mu skoro po' nje izore. Prekrsti noge, obrisa pualj⁵³ sa gaća⁵⁴ i poče da priča neobičnu priču iz kraja ženi neznanki, koja se zaustavi da odmori, pošto je prolazila ispod njegove kuće noseći vodu s obližnjeg izvora. „Bijaše ođe u Mainama nevjesta po imenu Dostana, udata za Andriju Perova. Kažu da na daleko ljepote nije bilo da se s njom mjeri. Lica bijela ka' gruda sira, stasita i otresita. Njen tren je valjao nečija vijeka. Dostana bi čuvala stoku ispod obronaka planine đe je trava najsočnija i sa sobom nosila u tutuljku⁵⁵ zamotano tek rođeno čedo. Od onih domaćica bijaše koja je voljela sve da namiri: i u kući, i na njivi i livadi – najbolje što se može.

Tako bi ona u podne, kad stoka padne na počinak, pojela malo ražena hljeba brašenica⁵⁶ što ga u zoru spremi, i u zaklonu iza stijene dojila dijete. Bijaše to napredni đetić krupnih plavih očiju i garave kose kao oni od godine. Kad bi se tu našao neko od čobana ili čobanica iz sela, nije im davala ni na tren da ga pridrže. Znala je, maramom čedo po licu prekriti kad im se neko približi, da ne ode od očiju⁵⁷, kako znaju da kažu žene iz sela. Neđe o Preobraženju šeđela je Dosta na jednom kamenu, taman ispod one čudne pećine dok je stoka mirovala, a ona ufatiti vremena da se malo poigra sa svojim đetetom i uživa u njegovoј ljepoti. Otkri mu lice i krenu ga umilno zadirkivati. Beba se radosno smijala, toliko, da su i gore đečijim smijehom odzvanjale, a echo se prostirao čak do drugog sela. Kao da su se tada, i livade, i stoka, i planine odozgo smijali.

U tom trenu, kao ni od kud, stvorila se ispred nje žena crne duge kose, oštrog pogleda i nekako neobično bijela lica, kao da je ispod zemlje došla.

„Nu mi to dijete Dostana, da ga viđu”, obrati joj se neznanka. Dostana se trže, brzo prekri dijete preko lica i jasno joj odbrusi: „Ne dam! A što bi ga ti gledala?”

Osjeti majka da je neka nepoznata sila proganja, pa se podiže s đetetom u rukama i poče se peti uz litice put one pećine, a ova za njom. Dozivala ju je, zborila nešto nerazumljivo što do Dostane nije dopiralo. Neka čudna energija vjere ju je nosila i uzdizala.

Taman pristiže do pećine, kad se na samom ulazu ispred nje opet pojavi ta čudna žena u crnom. Ovog puta ne izusti ni riječi, samo nijemo pruži ruke prema majci s đetetom. Čvrsto držeći svoje čedo uz sebe, Dostana je postala svjesna da će ga prije žrtvovati s Božijom pomoći, nego prepustiti toj crnovrani da je zove majkom. „Ili ne”, zastajkajući prošaputa, „možda to Bog šalje svoga izaslanika u obličju ove žene, po moje čedo?”

Ovaj presudni čas kada je trebalo da podigne glavu i čuje blagoslov koji bi je zbog ljubavi mogao učiniti blaženom, preokrenu tada njen strah u vjeru, kao susret sadašnjosti sa vječnošću.

Ne zna se tačno da li Dostana dijete iz ponjavice⁵⁸ ispusti od straha, ili ona svjesno žrtvova Bogu svoje najmilije što imadaše, kao što je žrtvovao Avram Isaka.

A Dostana, kao i Avram, u vjeri ostade mlada, jer, „onaj ko se vječito najboljem nada, stari prevaren od života, a onaj ko se uvijek priprema na najgore, zarana postaje star, ali, onaj ko vjeruje, sačuvaće vječitu mladost”⁵⁹.

Svoje pričanje završi starac riječima: „Dostana je sa svojim čoekom u vjeri i ljubavi izrodila još osmoro đece, svi napredni ko zlatne jabuke.”

Iz ove pripovijesti starca Nikole čulo se da je na onom mjestu gdje je dijeteispalo iz majčinih ruku do dana današnjeg ostao crveni trag, a Crna mainska Vila od toga dana se više nikad nikom ne pokaza.

Govorkalo se po Budvi da je nekakav Austrijanac zvani Šlang znao pričati sa zmijama. Boravio je u Starom gradu kao jedan od vojnika austrijskog garnizona koji bijaše tu nastanjen. Znao je praviti pometnju, ali su ga Budvani zapamtili po dobru jer je spašavao narod od zmija.

Zmija ima veoma značajno mjesto u predanjima naroda širom svijeta, a ima važnost i u narodnoj književnosti. Od davnina, kod ljudi semitske i grčke kulture, zmija je imala vrlo složenu simboliku. Bila je znak života, plodnosti, besmrtnosti, obnavljanja, liječenja, ali i znak straha i smrti.

U staro vrijeme, mnogi su vjerovali da u svakoj kući ima po jedna zmija koju su zvali: „čuvarkuća” ili „kućečuvaruša”. Ta zmija, za razliku od drugih, nije ujedala čeljad, a za uzvrat, čeljad ju je hranila mljekom. Ostavljala bi naveče domaćica razliveno mlijeko u karlici⁶⁰, a ujutru nalazila svega nekoliko kapi pri dnu. To se uzimalo kao kvasac ili sirište od čega se spravljao sir, skorup i drugi mlječni proizvodi. Zmija je živjela, kažu, u temelju kuće ili ispod praga, i tako ju čuvala, a zna se dobro „da na temelju kuća stoji”.

Pričalo se i to kako su bile tri sestre i imale samo jednog brata, pa kada im je brat poginuo, sve tri su toliko kukale za njim da su i Bogu dojadile. Zbog toga Bog, najstariju sestru pretvori u kukavicu - da večito nosi crno odijelo i nikada ne svije svoje gnijezdo; srednju, u lastavicu – da se neprestano seli, a treću pretvori u kućnu zmiju – da čuva kuću.

Kao i zmije otrovnice, tako su se u predjelu današnje Budve i Primorja smjenjivale mnoge vojske: mletačke, turske, austrotrsarske. Austrijska okupacija bila je u to vrijeme još žešća nego mletačka. Stari Budvani pričaše da je narod tada bio nacionalno ugnjetavan, a širenje kulture i obrazovanja nije bilo na narodnom jeziku. Nakon ustanka, austrijska vojska je kažu, priznala svoj poraz, te je car Franjo Josif u maju 1875. boravio u Budvi i Petrovcu, ne bi li na neki način povratio izgubljeni autoritet kod naroda.⁶¹

Jedan njihov vojni garnizon je bio smješten baš u Starom gradu. Vojska ko vojska, odomaćili se tu i ostali do pred sam početak I svjetskog rata.

U garnizonu bijaše omanji vojnik kojeg su zvali Šlang (na njemačkom šlang znači zmija). Bješe to čovjek riđe kose i brkova, povijen u ramenima, čutljiv; od onih ko radije sluša nego priča. Niko od vojnika nije znao njegovo pravo ime pošto su ga svi odreda zvali Šlang, a on je to ime prihvatao, da se često i sam njime predstavlja. Govorkalo se po Budvi da on zna nemušti jezik, da zna brojanicu i da priziva zmije, te tako mnoga domaćinstva spašava od tih ljtih otrovnica.

U vrijeme kad bi se vojnici skupljali oko vatre, prije nego pođu na počinak, pričalo se o mnogim temama. Šlang je posebno upijao besjede jednog učenog oficira koji je znao živo i zanimljivo pričati. Pričovljeno je jedne večeri o Suncu koje bi svakoga dana u obliku zmije prelazilo put zemaljskog i podzemnog svijeta, da bi osiguralo svoje rođenje, pa bi tako Sunčeva lađa danju prelazila preko pješčanih ravnica punih zmija, kako bi se nakon toga i sama pretvorila u zmiju⁶².

Slušao je Šlang pažljivo i priču o Mojsiju i njegovom narodu s kojim je od Sinaja išao put Piniona u Arabiji gdje se nalazio najveći rudnik boksita u 13. vijeku, a gdje su kasnije arheolozi iskopavali bronzane zmije. Šlang je upijao svaku izrečenu riječ pričovjedača o Mojsiju, kao utemeljivaču židovskog monoteizma, za kojeg zmija nije bila samo magijski i mitski lik, već znak sposobnosti onog ko može da iscjerluje svoj narod.

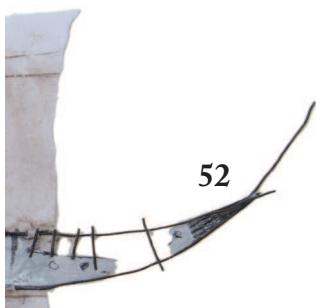
„Bronzana zmija koju je Mojsije uspravio i stavio na štap nekako je čudesno uspjela preživjeti sva putovanja i sve bitke izraelskog naroda više od 700 godina”, pričaše oficir, sa naznakom da su zmije koje su grizle Izraelce bile simbol smrti, a ona, koja je podignuta na stub, bila je znak lijeka i iscjeliteljstva. Garnizonski ljekar dodade „Grci su vjerovali da je Eskupalova zmija donijela ljekovite biljke te da tako omotana oko štapa predstavlja simbol medicine i liječenja”.

Na brdu Spas, gdje bješe naseljeno domaće stanovništvo, često se dešavalо da se početkom ljeta nađe, ko grumen sklupčana zmija, pravo ispred kućnog praga. Te godine pojaviše se mnogo ranije, negdje već s proljećа, na širokom putu kojim se išlo od Spasa prema Košljunu. Bilo bi manje zlo da se na tom putu nijesu igrala đeca po vas dan⁶³, od ranih jutarnjih sati do kasno uveče.

„Pitao bih te šta bi zborio da ti detić natrči, ili ni dao Bog ugazi u klupko ovakvih nespomenica”, reče Đuro Lazaru, ugledavši dvije zmije kako se prepliću na samoj ivici puta, te se i sam uplaši njihove veličine. „Ovo ne sluti na dobro”, kratko će Lazar, „ako ih viđamo ovolike po putevima, šta će nam se dešavati po dvorištima i kućama đe su sitna đeca i stoka?”. „Kako da se oslobođimo ovoga zla”, priupita Đuro, pa kao putnik koji krenu na dalek put i vrati se da uzme ono što je zaboravio, pride Lazaru na stopu ispred i gotovo šapatom reče mu: „Sjetih se nedavna pričanja babe Stane da ima dolje u Starom gradu, neki vojnik, Austrijanac, što ga zovu Šlang te plaši ostale vojnike držeći zmiju oko vrata. Lično sam gledao kako je drži u rukama i nešto priča sa njom. Pa, da ga pozovemo, nema nam druge?” Trudio se da što manje spominje ime zmije. Oslovjavao je sa *nespomenica*, jer se vjerovalo da, „ko joj ime pominje, češće će mu se pomaljati ispred očiju”.

Predveče dođe Šlang noseći nekakvo uže, kao da je došao na ribanje. Pošto mu komšije ispričaše o čemu se radi, on tada od jednog kraja užeta napravi krug, dok drugi držaše kao užicu. Nešto je nerazumljivo pričao, onako, kao sam za sebe, kad eto ti, počeše se pojavljivati zmije, jedna po jedna. Poput vojnika kad su u vrsti; izade ih na desetine, pa lagano dopuzaše kanapu, i, kao po komandi, nasloniše glave na onaj krug što ga Šlang prethodno napravi. On prihvati drugi kraj sa gujama čvrsto priljubljenim za kanap, baš onako kao kad se magnet zakači za

metal, povlačio ga tako za sobom. Spuštao se lagano od Topliša do Mogrena, a narod je gledao to čudo. Kako zmije dođoše, tako i nestadoše neće po šumi, pod njegovim vođstvom.

Ne potraja dugo spokoj Budvana.

Jedno jutro, Mare krenu da pomuze kravu, kad eto ti ispred štale, na blagom jutarnjem suncu, ispružio se poskok svom svojom dužinom. Od straha, ispadne joj štruglja⁶⁴ iz ruku, te ona u panici, brže bolje utrča u kuću, onako kako su je noge nosile. Njen muž, čuvši vrisak, istrča s puškom, ali ne viđe ništa sem repa zmije koja se brzo uvukla ispod kamena zida štale. „Ta krava nam hrani đecu, a možemo je ujutru naći ukočenu”, zabrinuto reče domaćin. „Da zovemo Šlanga”, poslije poduze šutnje predloži Mare.

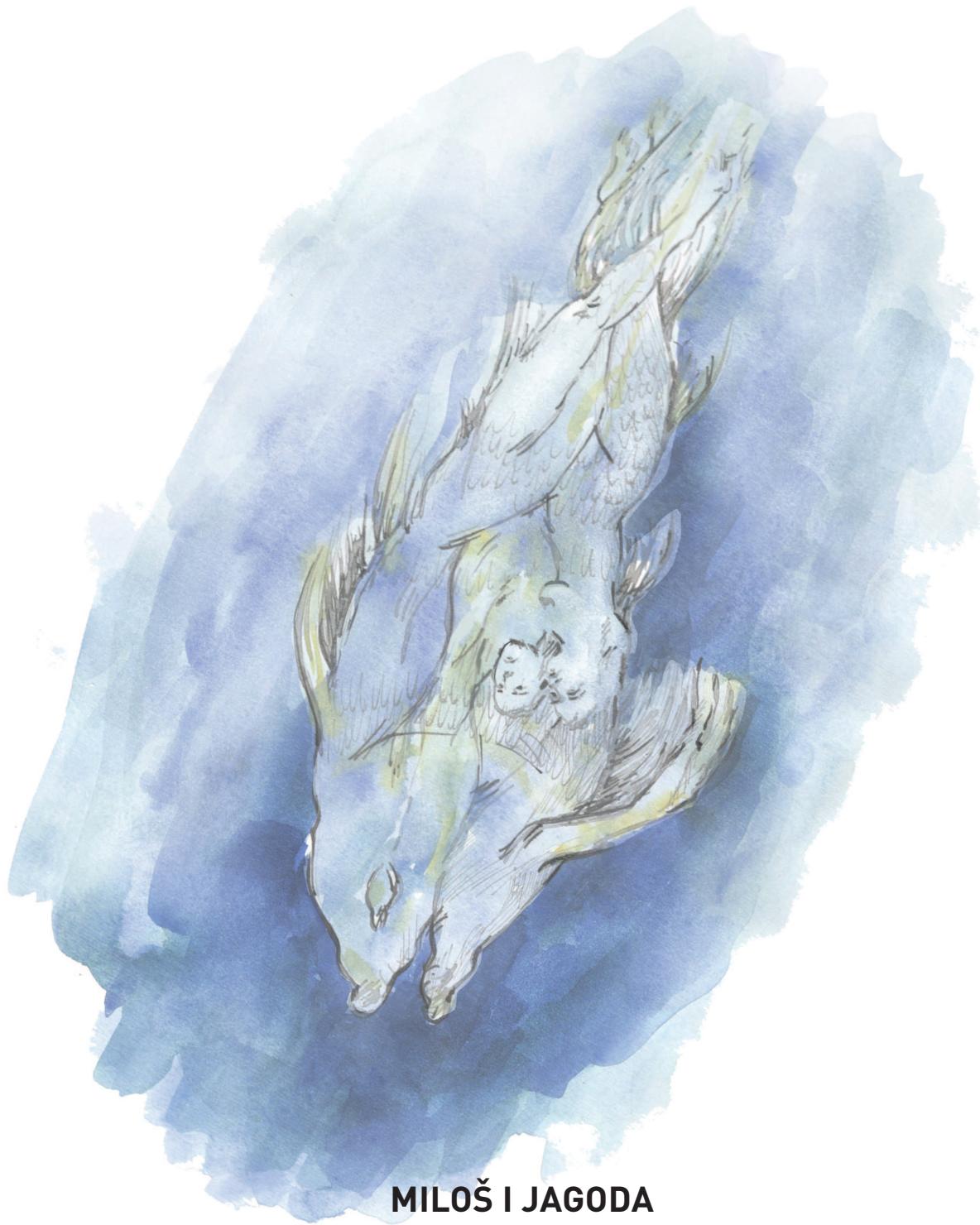
Dođe opet Austrijanac, pripremi onaj isti kanap od proljetos. Krenu mrmljati, kad, da vidiš, kao kad se ide na zbor, iz svake kuće izade po jedna zmija. Ljudi se ne moguše čudu načuditi. Kao i prvi put, one nasloniše glave na čvor užeta. U isto vrijeme tada začu se velika huka i lomljava koja je dolazila negdje od Topliša. Prisutni se prepadoše i počeše bježati kućama, a Šlange se nađe u čudu, ne znajući otkuda takav tutanj, poput zemljotresa. Baci ono uže koje je malo prije toga držao, te pobježe put Starog grada.

Huka je postajala sve glasnija, mještani se uplašili, niko ne smjede ni glavu pomoliti, samo se Đuro odvažio i izašao da vidi o kakvoj se to sili radi. Odjednom, ogromna crna zmija sa glavom poput omanje bačve dopuzi do onog kanapa gdje su se zmije sklupčale. Smrvi ga zajedno sa zakačenim zmijama, okrenu se i nestade uz huk u pravcu odakle je i došla.

„Ovo mora da je onaj zmaj Kadmos što pričahu stari da su ga gledali ovuda”, reče Đuro ženi.

Od tada se Šlange više nije pojavljivao međ ovim narodom. Austrijanci su brzo napustili Budvu, a zmije su rjeđe gledane u blizini kuća i staja.

Dugo se pričalo o tom čudnom strancu koji je svojim jezikom dozivao zmije. Ko zna, možda se i sam pretvorio u zmijskog cara, možda baš onog što je progutao slona pa će ga neki crtač iz Budve, poput Malog princa, nacrtati u obliku nečijeg šešira ili oficirske kape.

MILOŠ I JAGODA

Ovo je priča o ljubavi rođenoj u vodi i kamenu, priča o ljubavi koja je nastala uprkos vjerske i socijalne različitosti, a spasena u bistroj vodi budvanskoj.

„Težak je ovo zanat, moje dijete, ovo je hljeb sa sedam kora”, govorio je starac unuku Milošu klešući kamen. Miloš, držeći dlijeto⁶⁵ u jednoj ruci, a u drugoj čekić, krenu da obrađuje okrugli kamen ne bi li od njega napravio pilo⁶⁶ koje mu je još proljetos naručio neki trgovac iz Kotora.

Odrastao je uz đeda koji je bio klesar. Pravili su nadgrobne spomenike i od toga imali dobru zaradu. Koliko god teško doba da je dolazilo, oni su pristojno živjeli. Narod je umirao, a nadgrobne ploče i spomenike su svi kupovali. Kažu, sramota, da grob ostane bez obilježja. Miloš je slušao pažljivo svaku đedovu riječ, vjerujući da „između duše i kamena postoji uska veza”, kako je on to često znao da mu kaže. Dobro je zapamtio njegovu priču o tome da su se ljudi, pa čak i bogočovjek Hrist, poslije potopa rodili iz kamenja; i kako se kamen preobrazio u hljeb.

Znao je Miloš koliko je mukotrpan klesarski zanat, ali i to, da su se od pamtvijeka njime bavili svi njegovi: prađed, i đed i otac, pa i on će, veli. Volio je da se uhvati u koštac sa čvrstom gromadom neobrađenog kamena koji će ukrotiti i umiriti, dajući mu život. Osjećao je taj odnos kao izazov, kako kamen i čovjek imaju dvojako kretanje uspona i silaska. Prisjećao se kako mu je đed govorio da „čunasti kamen predstavlja muški element, a kockasti ženski, pa kad se čunj postavi na postolje, kao muško i žensko načelo, tako se ponovo sjedinjuju”⁶⁷, i tada nastaje život.

Miloš Mitrov bijaše stasit, kršan⁶⁸ momak, dvadesetogodišnjak, čija je ljepota privlačila poglede mnogih đevojaka u gradu. Džaba bilo uzdaha i stidljivih pogleda onih koje su se nadale, pričanja oca Mitra kako je „vrijeme da se ženi i da je Stanica iz čestite porodice, đevojka na dobrome glasu”. Za njega je postojala samo jedna – Jagoda. To bijaše kći bogatog trgovca Luke, a brataničina primorskog biskupa don Franja. Živjela sa ocem i majkom nedaleko od crkve Svetog Ivana, u srcu Starog grada. Jagoda je mogla koga je htjela, a htjela i voljela samo

klesara Miloša. Voljela njegov zanat i razumjela stvaralačko umijeće njegova bića. Planula lje jubav na budvanskoj rivi kao žiška kad padne u osušeno sijeno pa se ne da lako ugasiti.

Jagoda je bila djevojka neobične ljepote, tamnoputa kao iz Arabije, duge garave kose koju je obično nosila raspletenu do nasred pasa⁶⁹, pa kad brže i sitnije kroči, ona bi joj se kao živa uvijala oko tanka struka, skoro, da je prekine. Uvijek nasmijana a zvonka glasa, što bi stari rekli „rođena da živi i uživa”.

Jagoda je bila miljenica svoga oca. Luka joj je sa putovanja često donosio skupocene svilene haljine, rukavice, šešire. Sve gospodsko ruho. No, ona tada i ne bješe sretna kako bi bile mnoge đevojke da su na njenom mjestu. Obično bi u tim prilikama odglumila radost pri primanju poklona kako bi trenutno udovoljila očevom očekivanju, sklanjala ih po strani i trčala da što prije stigne u zagrljaj svome umjetniku.

Znala je da otac neće blagosloviti njihovu ljubav, i uprkos tome, nekakva sila ih je još više privlačila.

Tajno su se sastajali više od godine, potajno viđali i obećali se jedno drugom. No, što kaže poslovica: „Tri se stvari ne daju sakriti: ljubav, kašalj i siromaštvo”, te se po gradu šuškalo o njihovoј ljubavi, al’ нико naglas, jer se znalo koliko je Luka bio prijek i oistar na jeziku da se sa njim moglo pričati samo ono što je on htio da čuje i s kim je on htio da priča.

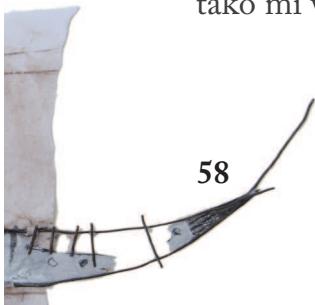
Pri odlasku u Dubrovnik njen otac je rado čakulao⁷⁰ sa Ivom, sinom bogatog dubrovačkog trgovca. Kroz smijeh i u jednom razgovoru sa tim vragolastim, otmjenim momčetom reče mu Luka: „Imam kćer tvojih godina, pa bože zdravlja, za koje ljeto, ti ćeš mi biti zet”.

Pri povratku s puta, ispriča kćeri kako je tamo upoznao jednog imućnog i dobrog trgovca, dodajući joj svilenu ešarpu što

joj donese na poklon. Značajno pogleda kćer i reče: „Ja mu obećah tvoju ruku, pa ako bog da, sljedeće godine o Uskrsu, biće svadba. Napraviću veselje da se po cijelom Primorju od Skadra do Zadra priča o svadbi Jagode Lukine.” Jagoda tada zastade, ispadne joj poklon koji i ne stiže otvoriti pa poblijeđe ko krpa. „Ja, oče...”, poče da muca, „ja to ne mogu, ja volim Miloša”. Lukino lice se tada izobliči, oči mu se iskolačiše kao u zvijeri koju je ustrijelio sigurni lovac, pa zaurla: „Šta oče?! Zar sam ja doživio toliku sramotu, da se moja kćerka uda za jednog prostog, prašnjavog klesara? Bježi od mene i ne izlazi mi više na oči.” Jagoda tada, suznih očiju istrča iz kuće.

Brzo je hodala uz rivu i niz rivu, kao da su je nosili oni vjetrovi što sa školja donose samo kišu i buru. Znala je da će je Miloš čekati ispred istočnog ulaza zidina kad se upali prvo svjetlo svjetionika. Dugo je čekao, i kad se najzad pojavi, Jagoda mu se baci oko vrata govoreći: „Moj otac, on...on me je obećao nekom trgovcu Ivanu, a ti znaš da će se radije crnoj zemlji dati, negoli se od tebe odvojiti”. Miloš ništa ne reče, samo je čvrsto zagrlji i sakri u naručju kao kad kokoš skrije piliće u naletu orla. Tako sklupčani, kao jedno, slušaše šutnju koja je boljela, al' ni to ne potraja dugo.

Iz daleka, dolazilo je glasno dozivanje: „Jagodaaaa!”. Poznadoše prodoran Lukin glas koji je cijepao noćnu tišinu. Noseći upaljenu baklju koja je više tinjala nego gorjela i ostavljala crni dim uskim uličicama Starog grada, tražio je Luka svoju kćer jedinicu. Pripomože mu u tome Mare, brbljiva besramnica, uvijek pri onom prozoru što bješe okrenut ulici. Znala je ona de ko kome ide, gdje su prelubnici, kamo varalice. Pokaza prstom prema najvišem zidu bedema: „Tamo se često sastaje sa Milošem, klesarom.” Njene riječi, kao talas kad udari o stijenu, snažno ošinuše Luku, pa stegnu zube i kroz njih prozbori: „Ono što ti je najviše pri srcu, može i da se otkine od srca. Ubiću je, tako mi vjere.”

Vika i žagor ljudi koji su se priključili potrazi dopriješe do ovo dvoje osuđenika na ljubav. „Šta da radimo, ja nemam kud od tebe?” preplašena, al sigurna u vlastita osjećanja upita Jagoda. „Skočićemo. Jedino u moru možemo biti sigurni. Nema nam druge. Zajedno, plivaćemo do ostrva. Pa do drugog ostrva, a tamo, robinzonski, sagradićemo naš, novi, ljepši svijet u kojem će vladati harmonija.”

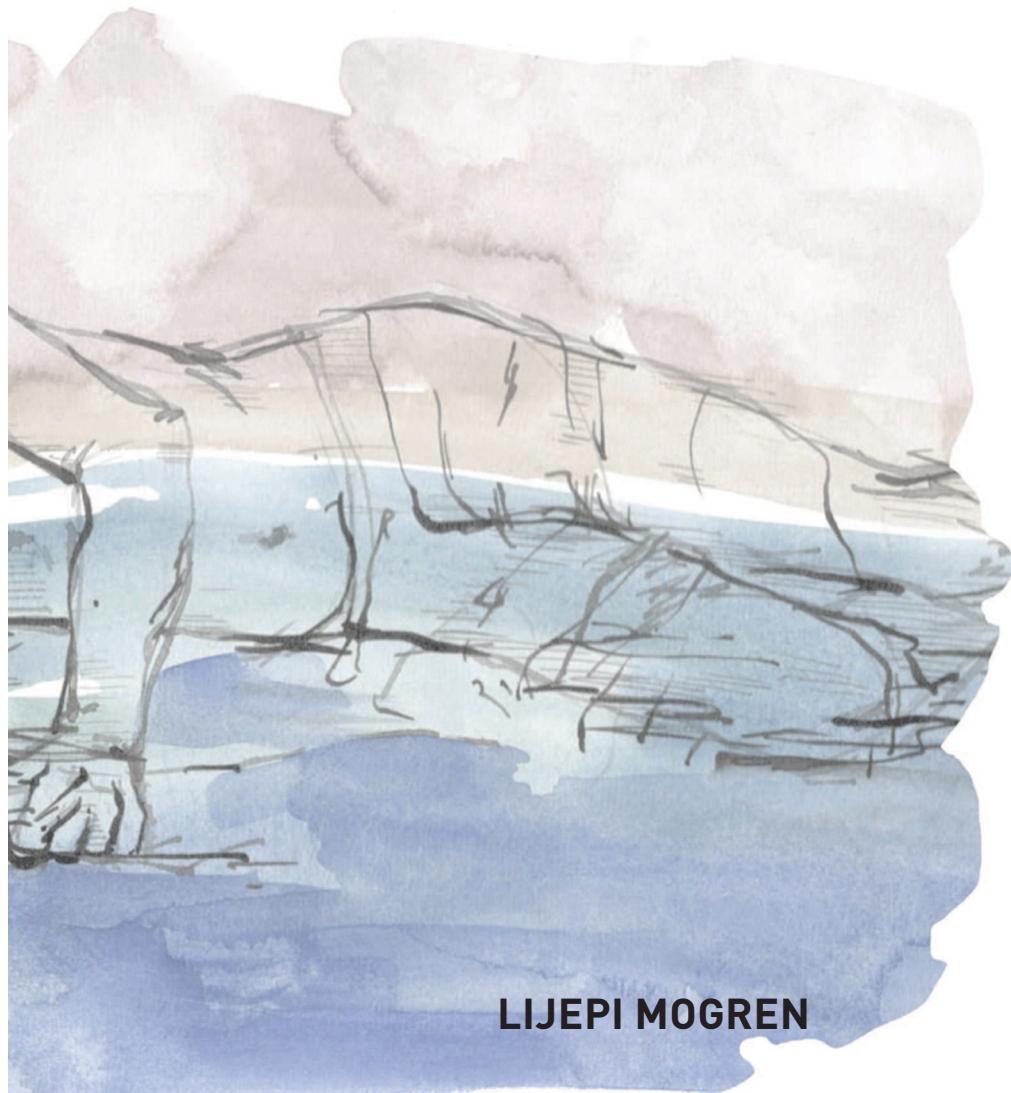
Samo za minut prije da stiže, otac bi ugrabio ruku svoje kćeri, al’ kasno. Ona se, zajedno s Milošem baci u more, kao klupko kad tkalji nenadano ispadne iz ruke. Neki koji su gledali ovaj prizor viđeše kako plivaju kao ribe krštene u vodi, a iz vode, rekoše, čuo se glas: „kao jedno neka budu dva”. Dva kao Budva, rođena iz vode i kamena, kao simbol suživota dvije vjere nastale od jednog krsta, dualizma na kojem počiva čitava dijalektika, svaka borba i svako kretanje.

Priča se da su tada u isto vrijeme zazvonila zvona sa obje crkve: i Svetog Ivana, i Svetog Nikole.

Rekoše i to da nakon njihovog odlaska u Mitrovoj kući nadose reljef Miloševom rukom isklesan, reljef od kamena, a na njemu dvije ljudske prilike kako kao dvije ribe plivaju, s krunama na glavi. Kako je to znao i isklesao?

Ostade vjerovanje da onaj ko dođe u Budvu i potraži između katoličke i pravoslavne crkve u Starom gradu bunar kamenim zidom ozidan, pa tu ubaci novčić i zamisli želju, čuće glas Miloša i Jagode, a svojoj ljubavi pomoći da postane čvrsta i postojana kao kamen.

LIJEPI MOGREN

Zaljubljenik mora i putovanja, Španac Mogren doživljava brodolom. Biva napadnut od strane gusara i nekakvim čudom spasen. More ga izbacuje na pješčanu budvansku plažu kao jedinog preživjelog. Iz zahvalnosti Svevišnjem, Mogren gradi crkvu poviše plaže, a narod toj prekrasnoj plaži dade ime Mogren.

Jedna španska karavela, opremljena latinskim jedrima i plitkog gaza (kako bi imala manje problema s pristajanjem na obalu), uspješno je plovila mnogim morima. Pričalo se da su njome upravljali najljepši i najiskusniji mornari. Kada bi jedrenjak s mora pristajao u luku, mnoge djevojke toga mjesta bi se bržebolje sjatile na rivu da vide neviđenu raskoš plećatih galeba svijetlih očiju i tamne puti.

Posebnom ljepotom i snagom isticao se mornar Mogren. Bijaše to visok i stasit momak atletske građe, porijeklom iz otmjene plemičke porodice. Njegov otac, kapetan duge plovidbe, od malena je učio sina stranim jezicima. Često mu je naglašavao svoju životnu formulu: „Koliko jezika govoriš i koliko svijeta vidiš, toliko ćes da vrijediš”. Ponavljao je to kao *ocenaš*. Pričao mu je i o svojim avanturama i mnogim borbama s gusarima, te se Mogren, nošen izazovom putovanja, lako odluči da krene na dalek put sa svojim prijateljima, mornarima.

Toga dana, kad je polazio iz mjesta, sveštenik mu za sreću pokloni brojanicu, a voljena djevojka svileni rubac⁷¹ na kojem je svojom rukom izvezla početna slova njihovih imena, rukom kojom je dugo mahala dok se galija udaljavala od obale. Zavjetova se tada mladić pred morskom širinom i s božjom vjerom da će se njome oženiti čim se vrati, a da će njihovo vjenčanje biti predmet priče cijelog okruga.

Putovanje trgovačkim brodom za ljude toga vremena nije bilo samo radi zarade već velikog iskustva i pomorskih vještina koje su se sticale. Značilo je to za mornara da će se često boriti sa sobom i sopstvenom samoćom ali i svačim oko sebe. No, ono sa čime nijesu mogli ravnopravno da se bore, to je bila naopaka čud morska koja je znala da iznenadi i prevari.

Nenadano, poput velikog runa vune, magla se toga ljeta, baš kada Mogren zaplovi, nekoliko dana nije podizala. Začudila je sve koji su brodili. Neuobičajeno je bilo za to doba godine da

je ima i da tako gusta prekriva vidik, kao kad se teška draperija navuče na prozorska okna, pa sve zamrači. Ni prst pred okom da se vidi, samo sivilo koje tone u beskraj.

„Čudni su putevi čovječiji”, izreče Mogren stojeci na palubi, u neviđelici⁷². „Ljeto, a ovakva magla. Ko zna koliko ćemo se još okretati u krug i koliko će nam trebati da se vratimo na pravi put? Već treći dan je kako smo maglom omotani. Kao da se oblaci s morem sjediniše pa zavlada neka hladna i vlažna stvarnost. Sjećam se kad je otac zborio da magla prethodi važnim otkrićima, da je to period kad svodimo račune: i mi, i majka nam – priroda. Kao da nam je ovo neki predznak, a, nijesam siguran da znamo uvijek čitati znakove na našim putovanjima?”

Sljedećeg jutra magla se razide kao da je nije bilo. Sunce se pomoli jasno i čisto, što govoraše da će dolazeći dan biti veoma topao. Mogren bi svjedok njegovom rađanju. Budan, stojaše na palubi. Brojanica mu u ruci. Sjeti se sveštenika iz zavičaja i njegovog blagoslova pri polasku. Zagledan u nju prisjeti se da upravo teče 13. jun, zavjetni dan njegove porodice i mnogih dobronamjernih ljudi.

Dok je lađa klizila pučinom kao po ulju, Mogren mislima doplovi svom kraju, pa kao da osjeti miris žena koji se miješao sa mirisom mora. Osjeti svečarsko raspoloženje i atmosferu u katedrali gdje se okuplja brojni svijet da slavi velikog hrišćanskog svetitelja, Svetog Antuna Padovanskog.

Iz razmišljanja ga prenu glasno dozivanje kapetana: „Fernando Mogrenee, smjesta dižite jedra!”. Njegov glas je zvonio kao ono zvono zavičajne katedrale koje poziva na misu. Trže se iz sanjarenja i jasno uoči da je sa njihove lijeve strane gotovo neprimjetno doplovio neobičan brod sa gusarskom zastavom.

Brzo je odjeknula prva topovska paljba. Prvi plotun pogodio je središnji jarbol, a mornari počeli užurbano da trče i paniče

po palubi. Uzalud je kapetan pokušavao da ih smiri, brzo su uslijedili i sljedeći plotuni. Brod pogoden na više mjesta, kao ustrijetljeni ranjenik, krenuo je da tone. Mogren se držao jednom rukom za ogradu, i kao u bunilu, spreman da dočeka upad gusara sa isukanim mačem, ali ga već sljedeći plotun munjevito odbaci u more.

Dopliva do ovećeg komada jarbola koji je plutao po vodi i okrenuvši se, viđe kako brod tone, a preostali mornari bezglavo skaču u vodu ne bi li se spasili.

Još vruć, Mogren nije osjećao da je ranjen, dok se voda ispred njega nije zacrvenila, a u ustima okusio slan ukus vlastite krvi. Čvrsto je zgrabio plutajuće drvo. To je bilo zadnje čega je bio svjestan. Nije se jasno sjećao koje je doba dana, da li je to bila pomračina, ili duže odsustvo svijesti? Probudivši se, prvo što brodolomnik viđe, bilo je zvjezdano nebo koje je obećavalo lijep sunčan dan.

Onda, kada je noć rađala novi blistavi dan, Mogren se nakratko osvijesti, smože snage da pliva leđno kako bi se manje umarao i kada ugleda kopno, prepusti se vodi, pa ga talas polumrtvog izbací na obalu.

Probudi se u rano jutro na lijepoj pješčanoj plaži okruženoj strmim stijenama a okupanoj toplim zracima koje i rane zacje-ljuju. Dugo je preživjeli mornar gledao ovo predivno mjesto, toliku ljepotu kontrasta, „divlju ljepotu”. Na ruci mu još bro-janica, a u mislima sjećanje na Svetog Antuna. Još slabašan, polako se ispravi i okrenu ka zapadu. Kleknu i pomoli se, uz zahvalnost Svetom Antunu Padovanskom, što je preživio. Zavjetovao se tada da će baš tu, na tom mjestu, podići crkvu posvećenu sveću spasiocu.

Tako je ova plaža dobila ime po hrabrom i lijepom Špancu, mornaru Mogrenu. Na mjestu njegovog izbavljenja podignuta

je crkva po imenu Svetog Antuna Padovanskog posvećena uglednom franjevcu i katoličkom sveću koji je rođen u Lisabonu, a umro u Padovi.

Tu je Mogren krunisao svoju ljubav, održavši obećanje koje je sebi zadao onog dana kada se otisnuo od kuće. Jedino što nije znao je to da će se njegovo vjenčanje obaviti miljama daleko od rodnog kraja, na mjestu njegovog ponovnog rođenja, prekrasnoj crnogorskoj plaži poviše koje je prije toga sagradio crkvu.

Više od desetine zakićenih brodica sa svatovima uz pjesmu i veselje svedočiše činu vjenčanja, ljubavnog sjedinjenja muškarca i žene, kao Hrista i Crkve, Boga i njegova naroda. Oni bijahu prvi koji osveštaše crkvu brakozajedništvom.

Iz Budve i okolnih mjesta su nakon toga, povodom značajnijih hrišćanskih praznika barkama dolazili mnogi vjernici, gdje su se, uz zvuke orgulja i horskog pjevanja služile mise, često i na plaži, zbog malo prostora unutar nje.

Pamte se kao čudesno lijepi rituali crkvenih vjenčanja mladih Budvana koji su krunisali svoj bračni put baš tu, u crkvi Svetog Antuna.

U periodu komunizma, crkva je srušena, a Starobudvani su se zadugo pridržavali običaja da se ne kupaju u moru prije 13. juna.

RADOSLAVLJEV KAMEN

Ostrvo Katič kraj Lastve (današnjeg Petrovca) dobio je ime po kralju Radoslavu što je, ujeden za srce, bježao pred potjerom vojske njegova sina Časlava. Upravo tu, na oštrot hridi ostrva, našao je spas i utočište. Viđoše to mještani pa ostrvce nazvaše Radoslavljev kamen po čestitom kralju i dobrom vladaru.

Kralj Radoslav je bio sin Stefana Prvovjenčanog iz njegovog prvog braka sa Evdokijom, kćerkom vizantijskog cara Alekseja III, koju protjeraše iz zemlje zbog preljube. Svom najstarijem sinu, prestolonasljedniku, otac dade na upravljanje Zetu.

Dolaskom na vlast, kralj Radoslav bijaše jedan od uglednih vladara svoje kraljevine. Poštovao je čovjeka, bio on vladar ili prosjak. Poštovao je čovjekova dobra djela, pa je često znao da razumije i prašta njegove slabosti i poroke.

Oženio je Anu, kćerku Teodora Duke, uprkos protivljenju crkve i naroda. Čulo se da je bio sa njom u krvnom srodstvu, VII koljeno. Ne mareći za to, ponosan na svoje grčko porijeklo, Radoslav je znao da će porodičnim relacijama sa despotom Epira učvrstiti svoju vladavinu. U narodu se zborilo da nije dobro da se uzima svojta, da će im se đeca rađati luda il' sakata, bilo njihova il' đeca njihove đece. Pričalo se, pa prestalo. Kažu da „svakojega zla dva dana”.

U braku sa Anom Radoslav dobija prvijenca, sina Časlava, koji još kao dječačić bijaše svojeglav, nedokazan i nekako čudan za dijete mlađeg uzrasta; a uz to neprijateljski okrenut prema ocu. Časlav je rano naučio mnoge ratničke vještine, jahao konja bez sedla, nišanio pijetla u vrh kreste. Poštovao je majku, a ocu često protivrječio.

Pričaše se tada da je rođenjem Časlava, Radoslava stigla kazna njegova grijeha a i grijeha njegovih predaka. Sveštenik kojemu je kralj vjerovao, kad se žalio na sinovljevu narav, znade mu reći: „Đavolje čudan je tvoj mladić, kralju, al šta ćeš, pljuni naviše, te na sebe”.

Nekoliko godina potom, kad je dječak već porastao u mladića, kad se pobuni ban Bijele Hrvatske, kralj Radoslav okupi vojsku. Jedan dio vojske povjeri mladom sinu Časlavu, a drugi dio povede sa sobom. Otac i sin, po dogovoru opkoliše pobunjenike sa svih strana pa ih brzo pobijediše i dosta vojske zarobiše.

Mekana srca, Radoslav je pobunjenicima, neuobičajeno za potez u doba ratničkih podviga, oprostio i podario im slobodu. Časlav se tada ne ugleda na oca već svoje zarobljenike predade u ropstvo svojim ratnicima. Oni vojnici koji su bili sa kraljem u boju i izadoše iz njega kao pobjednici, pobuniše se zbog neobične kraljeve odluke, te stadoše na stranu Časlava.

Željan slave i dokazivanja, mladi kraljević iskoristi svoj ratnički uspon i trenutak očeve slabosti da zbaci sa prijestola svoga stvoritelja. Ne trebaše mu ni puno truda da nagovori vojnike, ratnike, da prognaju kralja. Radoslav bježi naprijed govoreći: „Moj narode, ima li težeg saznanja od onog, da hraniš kuju, a ona te ujede, i to pravo za srce... Ali, svaka rana je pokraj srca, a srčana posred srca”.

Kralj bježeći od sina, od sebe i svoje muke, pristiže do Lastve. Da se krije, ne ide; da bježi, ne može. Vidjevši da nije moguće izbjegći sudbinu, da će poginuti od ruke sina svojega, poželje da se strmoglavi niz prvu liticu. No, nekakva sila i bijes su ga tjerali da ide naprijed, ka moru. Dode do obale Kastel - Lastve.

Kad Časlav sa konjanicima pristiže blizu oca, Radoslav tada skoči u more, a vjerni pratioci za njim. „Radije neka budem plijen gladnim ribama, nego da poginem od ruke svoga sina jedinog. Ima li teže pogibije?”, govoraše kralj dok se prepuštao morskom prostranstvu. Kao u neznanju i bez straha, doplivaše do jednog grebena daleko od obale. Uspeše se na ostrvce i tako se spaseni čvrsto priljubiše za oštri greben stijene.

Nekakvim čudom, ili Božijom voljom, neznatno kasnije, plovila je tuda lađa iz Apulije. Tada oni vojnici koji se sa kraljem spasiše, stanu vikati i dozivati. Kralj zanijemio, kao da se to njega ne tiče. Zalijepio se za tu hrid poput kipa i muči.

Ne znajući da li su to utopljenici ili izgnanici, mornari veslaše put ostrvca gdje su se nalazili spasioci. Priđoše da vide šta se

tamo zbiva. Kad su ipak saznali o čemu se radi, dovedoše kralja i njegove prijatelje u grad Sipont i tu ih s najvećim počastima primiše.

Uz veliku zahvalnost domaćinima, kralj potom ode u Rim, u dom apostola Petra i Pavla da se moli. Znao je da ga teška sudbina pritiska, da je prognan od onog kojega je stvorio i izradio. U trenucima osame čeprkao je duboko ispod kože, neprestano se pitajući gdje li je to pogriješio, jer „kruška će, no ispod kruške”. Oprostio mu je roditeljski sve, govoreći: „Bože, oprosti mu i ti, on ne zna šta čini”.

Časlava su, u jednom od ratnih pohoda nenadano napali i zarobili Ugri. Kada ga okovaše teškim lancima, tada pomisli na oca i onaj trenutak kada je Radoslav svojim zarobljenicima podario slobodu. Tek tad je uvidio njegovu veličinu, veličinu čovjeka koji je praštao kad malo ko to čini. Kajao se, ali je za to bilo isuviše kasno. Postoje greške u životu čovjeka koje ostanu nepopravljive.

Vezali su ga, i tako vezanog bacili u Savu da mu se dijelovi tijela razbiju u mutnom riječnom koritu i nikada ne sastave, a duša ne nađe smiraj.

Gotovo u isto vrijeme, u Rimu, preminuo je kralj Radoslav. On bi sahranjen u crkvi Svetog Jovana Lateranskog uz najveće počasti. Ostrvo Katič nadomak Petrovca, po predanju mudrog Simeona na osnovu pričanja popa Dukljanina, nazvaše Radoslavljev kamen.

SANTA MARIA IN PUNTA

Pominjaše se da je plovila čudna galija morskim prostorima i do-plovila do obale Budve, iz koje su ljudi duge kose i brade iznijeli ikonu „Madona in Punta” i postavili je na kopno sa dvije upaljene svijeće. Htjeli su da provjere da li u gradu ima brišćana, jer ako ih bude, prihvatiće ikonu. A tu, gdje su ostavili ikonu, na rtu „in punta”, u jugozapadnom dijelu Starog grada, sagradena je crkva Santa Maria in Punta - mjesto prosujećenja i obrazovanja mnogih Budvana.

Nekakva čudna galija sa grbom zlatnog goluba plovila je dalekim morima Mediterana. S pučine je izgledala kao malo plutajuće ostrvo, a kad bi pristajala bliže uz obalu, onda se jasno uočavalo da se na prednjoj strani broda nalazila kapela sa krstom na vrhu. Bila je to neobična brodska konstrukcija sačinjena od trupa dužine dvadesetak metara i kapelice skromno napravljene na palubi za nekolicinu monaha, Španaca, benediktinskog reda, koji su putujući širili kult Svetog Benedikta i nevjeru okretali u vjeru.

To su bili predstavnici svetilišta *Madonna Nerra*, najstarijeg monaškog reda u katoličkoj crkvi. Njihovo učenje je bilo značajno ne samo za duhovnu, već i za opštu istoriju Evrope. Otvarali su škole i biblioteke, gradili crkve, prepisivali knjige... Širili su hrišćanstvo, kulturu i pismenost među Slovenima i imali presudnu ulogu u obnovi Evrope, koja je prolazila kroz težak period poslije raspada Zapadnog Rimskog Carstva.

Padala je tada noć lagano, kao zavjesa koja se navlači na gola okna, a dva monaha su razgovarala na palubi udišući svježinu koja je dolazila sa pučine.

„Koliko već plovimo ovim morem, koliko mjeseci prođe od kada isplovismo iz Španije?”, pitao je poluglasno monah Lukijan. Uvučen u prostrani sveštenički habit⁷³ putovao je pogledom po morskoj daljini. Kao da tamo zatraži odgovor, a umjesto njega se oglasiše zvona koja su upravo najavljuvala večernju molitvu. Monasi uđoše u tijesnu kapelicu gdje već bijahu zauzeli svoja mjesta, i drugi mornari, i kapetan broda. Okupljeni oko ikone Majke Božje, svjetlošću upaljenih svjeća obasjani, molili su večernju molitvu. Njihovo geslo *Ora et labora*⁷⁴ sprovedeno je vojnički, bez dileme i pogovora.

Po završetku molitve, Lukijan se vrati na palubu da još malo uživa u lijepoj, vedroj noći. Preko puta njega, lijevo, uz samu ogradu broda, dok bi još viđelice od tri četvrti mjeseca⁷⁵, stajao je

mornar Federiko. Svake večeri, u isto doba da se mogao navijati sat po njemu, bivao je tu, s oštrom britvicom u ruci i deljao⁷⁶ poveće parče maslinova drveta. Pravio je skulpture različitih oblika i pokazivao pravo majstorstvo pokreta. Dosta figura sa hrišćanskim motivima koje su krasile unutrašnjost galije, bile su njegovih ruku izraz. Spominjalo se i to da nije bilo španske galije u koju nije ušao, ili njome zaplovio pomorskim prostorima.

Dok se brod ljudiškao na mirnoj pučini, jedan od kaluđera prekide tišinu pitanjem: „Koj se ovo zemlji primičemo? Veliki komad vremena evo putujemo ovijem morem.” Federiko duboko zasiječe brazdu na drvetu koje je deljao, lijevom rukom pripodiže slameni šešir kako bi mu pogled dalje dosegao, pa glasno prozbori: „Ovo je zemlja Ilirija, čini mi se da su je tako Rimljani nazvali. A tamo”, pa sjećivom pokaza ka obali koja im se već ukazivala, „ono mjesto koje se svjetlošću izdvaja kao da ga svici nadljeću, to je Butua. Tu leži najstariji grad na ovim prostorima. Jedni govore da ga čuva nekakav zmaj zvani Kadmos, a drugi, da tu nema nikakvih aždaja ni zmajeva, već da grad čuva hrabrost i odvažnost njegovih vojnika.”

Bi zanimljiva ova priča starom monahu koji se popeo na palubu da udahne svježine i čuvši razgovor tiho dodade: „Još ako su hrišćani, Majka Božja bi im stajala kao uzdanica⁷⁷, da ih brani od zle sile i nečistote”.

Okrenu se pravcu odakle svjetlost dolazi pa priupita: „A, da li su hrišćani, zaboga?” Federiko se ispravi put starca da bi ga ovaj bolje čuo, pa mu odgovori besjedom: „Velečasni, ja Vam ispričah priču koju sam znao. Istina je da ste predstavnik najstarijeg crkvenog reda koji osnova Sveti Benedikt. Vaš kult je raširen i na Istoku i na Zapadu. Imate mjesto Odabranih u katoličkoj crkvi i činite intelektualnu i duhovnu elitu Evrope. Putujete po svijetu i nevjernike u pravu vjeru obrćete, pa stoga, vi meni treba to da kažete.”

Monaški starješina, oslanjajući se o štap, odgovori pitanjem: „Kako ćemo mi to kazati kad prvi put ovuda brodimo? Vidiš da ovoj zemlji ni imena ne znadosmo. Da pristanemo na obalu - ne smijemo, jer bojim se, ako su тамо pagani⁷⁸, stradali bismo, da nam se ne zna, ni traga, ni groba.” To izusti, napravi nekoliko koraka naprijed i nazad, kao da mjeraše dužinu i širinu palube, pusti tišinu da sluša, pa kao da se prisjeti zabravljene priče reče: „Postoji samo jedan način da to saznamo – usidrićemo galiju kasno iza ponoći na ovom mjestu, a ti oče Lukijane, sa još trojicom monaha uzmi čamac, svijeće i ikonu naše Bogorodice. Ostavite ikonu u nekoj uvalici pri obali, i zapalite svijeće uz nju. Ako su hrišćani, oni će prihvati i ikonu, ako nijesu, uništice je, ili oni, il’ gromovi i oluje.”

Ono što im starješina reče, tako i učiniše. Lukijan uze ikonu, drugi monah svijeće, a ostala dvojica su vukli čamac. Kako su se bližili gradskim zidinama, svjetlost je postajala jača, a grad veći i tajanstveniji.

Pristadoše uz obalu, bojažljivo i sa strahom. Ništa se ne čuje, samo se čini da iz utrobe zemlje dopire nejasni šapat kamena, drača i trave. U daljini zijevaju kuće. Nigdje ljudske glave. Podsjeća na doba kad se poslije olujnog nevremena sve životinje zavuku u svoje jazbine, a priroda šapuće. Samo lavez pasa u daljini oglašava život. Najmlađi monah tad upita svoje pratioce gdje da postave svetinju.

Lukijan je pogledom prebirao po daljini. Oblaci na nebu su pravili neku čudnu igru oko mjeseca, čas bijaše obdanica, čas pomračina. Kad je bilo poprilično vidno, Lukijanu se pogled zadrža na staklasto-bjeličastoј svjetlosti koja obasja rt. Uspravi se, pa s ikonom u ruci pohita put njega govoreći: „Ova svjetlost je božiji znak i tu ćemo ikonu ostaviti.”

Nezvane goste prispjele na rt Punta posmatrao je mladi vojnik Marko koji je stražario po zidinama drevne Butue.

Znao je da nije vidio da su ikad prije takve prilike kročile na njegovu zemlju, još u to doba i tako tajnovito. Odluči da javi starješini grada šta je video. Potrča koliko su ga noge nosile i u dva koraka već stiže pred gradskog oca.

Onako sanjiv i bunovan ovaj upita: „Koje dobro, vojniče, te me budiš u ovo doba noći?” Marko, još zadihan od trke da što prije stigne noseći vijest, ublijedio, isprekidanog glasa prozbori: „Vido’ maloprije, na mjesecini, nepoznanike, duge kose i brade u monaškim odorama đe idu put rta Punta i nose ikonu Majke Božje. Učiniše mi se nekako prosvećeno i blažesno. Kao da su božiji ljudi.”

Slušao ga je pažljivo gradski starješina, pa na te njegove, mudro reče: „Pustimo ih da učine što su naumili. Neka noć porodi novi bistriji dan, a mi ćemo već sutra viđeti šta nam je činiti”. Monasi su se od obale lagano peli uz strmu stijenu i na samom vrhu nađoše uvalicu poput dječije kolijevke, te tu postaviše ikonu. To mjesto nekim čudnim sjajem zasvijetli. Lukijan tu zapali dvije svijeće, poljubi ikonu i ne okrećući se, vrtiše se niz stjenovitu strminu.

Ujutru, u cik zore, kad se vrši smjena straže, narod se već poče okupljati oko Punta; dolazili od svud-otkud, da gledaju čudo – ikonu Bogorodice i dvije svijeće koje dogorijevahu. Do po-dneva, na prostoru rta Punta ni igla nije mogla da padne od tolikog svijeta koji se skupio.

„Ovo je božije čudo, ovo je znak”, izgovori sveštenik koji je prije toga od starješine čuo priču o čudnim moreplovциma. „Na ovome mjestu treba podići crkvu da slavimo Gospoda i Majku Božiju koja će nas štititi od sada dovijeka.” Mještani ga uglas podržaše.

SVETI PETAR I TRI HRASTA

Sveti Petar je svojom rukom zasadio tri hrasta dok je boravio u manastiru Stanjevići. Zasadio ih je nedaleko od svetilišta, na putu od Peraj brijega do Podhrastića i dalje do Velike česme. Zasadio ih, da gleda kako rastu, da uživa u dugim šetnjama sa istomisljenicima i tako podstiče trojedinstvo Svetog.

Prema istorijskom predanju i pamćenju darovitih pojedinaca iz Pobora i Maina zna se da je Petar I Petrović Njegoš boravio u manastiru Stanjevići dobar dio svojega životnog vijeka. Manastir se naslanja pri južnim padinama lovćenskog vjenca. Okrenut je jednom stranom prema Budvi, a onom naspramnom, gleda u pravcu Grblja i Kotora.

To je bilo mjesto gdje su i prije njega boravili cetinjski vladari. Kada je austrijska vojska okupirala Boku, Petar I Petrović je uspio da izdejstvuje od Austrijanaca pravo da manastiri Stanjevići i Podostrog ostanu u crnogorskom posjedu.

U Stanjevićima je tada održano nekoliko zborova, gdje je izglasani i prvi crnogorski Zakonik⁷⁹. Obratio se vladika svom narodu baš u periodu tih smutnih vremena riječima: „Crnogorci, ne budite tuđa metla i lopata, ne ližite tuđe šake, ne obijajte tuđe pragove, ne dajte se varati, ne dajte se kupovati, ne budite tuđa sreća, vraćajte se sebi i svome, tako vi' ljeba i vode, ne kopajte jamu jedan drugome, ne radite za svoju pogibiju”.⁸⁰

Pričaše očevici da je u neposrednom okruženju manastira, vladika Petar Prvi svojom rukom zasadio tri hrasta, kao znak vjerovanja u Svetu Trojstvo.

Prvi je zasadio na Peraj brijezu, zapadno od manastirskog zdanja. Drugi – na ulazu u samo manastirsko okruženje poznato pod imenom Podhrastić. Treći hrast je zasadio pored izvora Velika česma, jugoistočno od manastira. Zasadjeni su na razmaku, ne većem od kilometra i po' jedan od drugoga.

Nije slučajno Sveti Petar zasadio baš hrast jer je to Sveti drvo starih Slovena. On je sinonim otpornosti i čvrstoće. Simbol je dugovječnosti, visine i moći kako u duhovnom tako i materijalnom smislu.⁸¹

Ostalo je svjedočenje zatvorenika Miraša koji je tamnovao u vrijeme vladičina boravka baš tu u Stanjevićima. Pričao je o tome kako je vladika svoje slobodno vrijeme koristio šetajući

na relaciji: Peraj briješ – Podhrastić – Velika česma. „Obilazio je”, kaže, „i gledao kako njegove biljke rastu, onako kako majka uživa gledajući kad joj rastu rođena đeca”.

„Išao je”, pričaše Miraš, „u pratinji prisnog prijatelja i ličnog sekretara Franja Dolčija de Vickovića, katoličkog sveštenika i mudrog čoeka toga doba. On je uživao puno povjerenje Gospodara. Ispostavilo se kasnije da će u vladičinom odsustvu, nekim čudnim austrijskim i ruskim intrigama, Franjo biti zarobljen i osuđen na doživotnu robiju. Tu, u tamnici, u Stanjevićima, zajedno smo tamnovali i bili mučeni. „Priča nas je održala, njojzi hvala”, a Franjovo pričanje brzinom planinske rijeke uviralo u moju dušu kao na ušće.

To je bio jedan od najobrazovanijih ljudi tog doba. Vladika je sate i sate provodio sa njime šetajući. Tako bi Dolče znao da kaže svom prijatelju da su šetnje korisne kako za duhovno tako i za fizičko zdravlje čovjeka, zato što, kako reče: „svjež zrak čisti um”. Zaneseni pričom često nijesu primjećivali kako su lako stizali od jednog do drugog hrasta. Vladika je besjedio svom saputniku da je hrast u starim indoevropskim religijama bio poznat kao drvo Peruna, boga gromovnika, neba i nepogode, kojemu su se stari Sloveni obraćali tokom suše. Perun je, po pričanju vladike, zamišljan kao grub čovjek sa bradom, koji živi na nebu. Smatralo se, da on tokom oluja putuje kočijom po oblacima i baca munje na zemlju, a grmljavina, kako prijavljava vladika, potiče baš od kloparanja točkova kočije⁸². Dopunivši prijavljivanje vladike, Franjo Dolče bi mudro dodao podatak koji je išao u prilog njihovoj priči, da se, na latinskom jeziku hrast i snaga izgovaraju istom riječju - robur.

U Miraševom pričanju spominje se i bivši vladičin sekretar Simeon Orlović kojeg je Sveti Petar brzo otkrio kao austrijskog špijuna i naredio da ga zbog toga uhapše.

„Sekretar Orlović je vladici bio Juda, a Franjo Dolče mu bijaše apostol” znao je reći bivši zatvorenik koji je dobro poznavao apostola mučenika.

Zanimljiva je i Miraševa besjeda o gradnji pravoslavne crkve u Starom gradu Budve:

„Što za dana majstori naprave, to im uveče vile poruše, poput onih što rušiše Skadar. Postavlju stražare, odane ljude, da čuvaju sagrađeno, a vile bi, ugrabivši i trena njihove odsutnosti, opet učinile svoj naum.

Svakoga jutra bi se skupljali ktitori crkve i viđeni građani da vijećaju što im je činiti. Među njima bijaše pobožni stari trgovac bez poroda, koji je zavještao sav svoj imetak novom hramu. Reče, da mu neko veće u san bješe došao Sveti Petar Cetinjski i da bi, kako predloži, baš njega, živoga sveca, trebalo pozvati da osvješta temelje nove crkve. Svi ga blagosiljaše i prihvatiše tu mudru ideju.

Ne potraja vremena kad dođe vladika i osvješta temelje, baš na dan Sвете Trojice, po čemu i crkvi dadoše ime. Od tada je gradnja nesmetano tekla i za kratko vrijeme crkva bi sagrađena i otvorena (1804. godine, na Trojicin dan)."

Tri hrasta koje je zasadio Petar I Petrović Njegoš simbolizuju Sveti Trojstvo, kao i crkva Sвете Trojice čiji temelji bijahu osveštani njegovom rukom. Isti su simbol i one tri rane koje je vladika zadobio u bojevima sa Turcima i to: na Ljubotinju, Krusima i Martinićima. Po tome je Sveti Petar Cetinjski jedinstven vladar u Evropi koji je krstom u jednoj ruci, a u drugoj, isukanom sabljom, jurišao na neprijatelja i neposredno učestvovao u krvavim borbama sa Osmanlijama.

Hrast na Peraj brijezu je najduže opstao – do prije petnaestak godina, kada je izgorio u požaru. Može biti da on simboliše slavnu dinastiju Crnojevića, njihovu kolijevku života, kao i mjesto rođenja najznačajnijeg među njima, Ivan bega, utemeljitelja grada Cetinja.

SLOGA SAGRADI SVETI STEFAN

Ostrvo Sveti Stefan je naseljeno onda kada su Paštrovići ratni plijen oteli Turcima pa ga pravedno podijelili na dvanaest bratstvenika, sagradivši od toga dvanaest kuća na njemu.

Desilo se to kada su pomagali komšijama Bokeljima da se odbrane od upada Turka u Kotor i vraćajući se kući slavodobitni, nedaleko od plaže Jaz, zaplijeniše blago sa turskih galija.

Tamo gdje je podnožje planinskih ogranača Lovćena, gdje su se prisno sljubili more i kopno, pa tako nepomični ostali u zagrljaju, tu je nastalo i ostalo, jedinstveno na ovom velikom svijetu, ostrvo Sveti Stefan. Kao da je izronilo iz mora i na glavi drži bisernu krunu slave trgovaca i ratnika, da svjedoči i spaja ova i ona pričanja, prošlost i sadašnjost.

Sredinom XV vijeka domaćinio je u Paštovićima Petar Lašković, veliki ratnik i junak. Ostade bez oka u ratu sa Turcima, u dnu polja grbaljskoga, onda kada su Paštovići prispjeli u pomoć braći pri turskom upadu na Kotor.

Imao je Petar kamenu kuću prizemljušu, sitnu djecu i domaćicu Mare, za koju se pričalo da je bila mudra toliko da bi mnozinu preko vode žedne prevela⁸³. Došla za Petra kao djevojčurak od 17 ljeta, iz ugledne porodice Novačićevića, onako vižljasta⁸⁴, okretna i rječita, što nije bilo primjereno ženama toga doba. Govorilo se tada da je dobra žena ona koja „usta ima, a jezika nema”⁸⁵, a Mare je bogami, znala da odbrusi i biranom domaćinu ako bi je nagazio a nepravda zaboljela. Petar bi onda samo odmahnuo glavom, ali je uistinu znao da mu je žena pravedna i da nikome ne bi, „ni vodu natrunila”⁸⁶.

U to vrijeme velika turska flota je plovila morima i osvajala gradove i oblasti uz jadransku obalu. Kupili su poreze, uzimali nemilice na sve strane, plovili u namjeri da poharaju i porobe bogate gradove Boke.

Brzo pristiže glas među Paštovićima da je turska vojska namjerila da porobi i opljačka Kotor. Lašković tada prvi skoči⁸⁷, posla glasnike i munjevito pokupi dobropohitne iz okolnih sela da prije mraka stignu i priteknu u pomoć komšijama, Bokeljima. On reče rođaku Rajku: „Ako danas laje pas pred mojom kućom, sutra će sigurno i pred tvojom”⁸⁸, no ‘ajde da idemo i što prije pomognemo opkoljenoj braći’.

Kao jedan, digoše se na oružje mnozina, a činjaše se da ih je više od hiljadu duša. Petar naprijed, predvodi. Dogovoriše se da podū prećicom, preko Trojice, pa iznenade tursku vojsku i tako pomognu komšijama u odbrani grada.

Ušli su sa gornje strane bedema, sporednim ulazom od rijeke, sve uz tutanj i galamu, u namjeri da dokažu svoje ratničke vještine koje bijahu čuvene širom Primorja, Mletačke Republike pa i dalje. Sijevale su glave od Turaka kao pokošeni usjevi na njivama kad padne grad u sred ljeta. „Mišljahu Turci da je”, kako pri povijedaše Petar, „došlo grdilo⁸⁹ vojske, te oni, vratolomivši se, uhvate put pod noge, da im se ne zna ni strva ni glasa”⁹⁰. Poslije se čula priča da su se razbjezali po selima Gornjeg i Donjeg Grbija da namire što propustiše uzeti iz Kotora.

Paštrovići zadovoljni, uz pjesmu i šalu, vraćaju se svojim kućama. Nauspust, pri dnu plaže Jaz, nadomak Budve, viđoše turske galije usidrene u pijesku, sa stražom koja je odmarala pri prvom sumraku. Odmah napadoše stražare i ostatak posade. Lako ih savladaše. Podigoše nakon toga jedra, te povezoše galije pune blaga i dragocjenosti u pravcu Drobog pjeska, do plaže i uvale gdje su inače vezivali svoje ribarske brodice, da tamo iskrcaju bogat ratni plijen.

Kad su isplovili, jedan od turskih članova posade koji se bijaše dobro sakrio u dnu palube, prišunja se do Petra koji je u tom trenu zadovoljno gledao put horizonta i razmišljaо kako će se njegova Mare obradovati kad joj bude pričao o ovom velikom podvigu. Tupim predmetom iz sve snage ga Turčin udari u sljepoočnicu, da mu ispade desno oko. Zajauka Petar iz sveg glasa. Drugovi mu pritrčaše u pomoć i na mjesto ubiše onog Turčina, a Lašković, krvlju oblichen, spusti se, podiže svoje oko sa dna palube na ispruženi dlan desne ruke i reče: „Svijet se može gledati i jednim okom, ako ga dobro vidimo i umijemo gledati. Ima ih mnozina⁹¹ koji gledaju na oba oka, a ništa ne vide.”

Mudri Paštrović je svoje slabosti pretvarao u podvige, kako tад, tako i nadalje za života.

Po iskrcavanju na Drobni pjesak, okupiše se hajduci - Paštrovići, da vijećaju⁹² šta im je činiti. Znali su da će Turci, čim vide da su ostali bez blaga, vršiti zulum⁹³ nad nedužnim narodom, ženama i djecom, jer bijahu poraženi i postiđeni. Petar predloži da se blago iskrca i zakopa na sigurno, a da se galije potope, te im se tako zametne⁹⁴ svaki trag. Mudro su zborili jedan po jedan od svih dvanaest predstavnika porodica u Paštrovićima. Dogovoriše se da je najbolje učiniti da se ratni pljen podijeli tako što će se sagraditi dvanaest kuća na njihovom ostrvcu, po jedna za svakog, te tamo, na sigurnom, izmjestiti žene, stare i djecu.

Sagradiše prvo tvrđavu (da ih čuva od neprijatelja) na oštrom i kamenom ostrvu koja ga je visokim bedemima opasala, a na njegovom najuzvišenijem dijelu podigoše crkvu Sveti Stefan po kojoj i ostrvo dobi ime, a koja je bila zaštitnik grada i duhovno sklonište Paštrovića. Unutar ostrva, kao posijano žito, iznikoše po obodu, kamene kuće građene od klesanog ili poluklesanog kamena čiji pod bijaše popločan, a sobe izdijeljene zidovima. Na sredini kuća stražare komotna vrata, a prozori poput ptičijih gnijezda, otvarahu vidike daleko prema pučini.

Mare je držala i nekoliko koza da bi lakše prehranili djecu dok je Petar ratovao. Pričalo se da nema domaćice koja zna tako dobro umijesiti ruštule⁹⁵ kao ona. O Božiću ili Spasovdanu, kad je veliko spemanje za slavu, znale su žene doći kod nje kući, ne bi li, gledajući dok mijesi, otkrile tajnu njenog dobrog recepta. A spretna Mare, dok joj ruke još bijahu u tijestu, zamoli ženu da donese suvih drva s vana za dobru vatru, a u njenom odsustvu kolač zamijesi svojski da tajnu nikom ne otkrije.

Kada bi se čula škripa pokretnih vrata centralnog ulaza na ostrvu, koja su podizana i spuštana pomoću lanaca, znala je

Mare da je neprijatelj daleko. Tada je bi njen domaćin ulazio u kuću noseći ključeve grada koji su zveckali odjekom počasti. Znala je da tu čast dobijaju samo najzaslužniji, svijetla obraza i srca junačkoga.

Na prostoru ispred gradske kapije, na pjaci, nalazilo se mjesto gdje je zasijedao sud pravednih Paštrovića zvani „Bankada”. Tu su vijećali, dogovarali se, bratski i pravedno rješavali nesporazume po mnogim pitanjima više od četiri vijeka. Zato su gradić Sveti Stefan, u narodnim pjesmama oslovljavali i sa Šćepan Grad, u starim zapisima nazvali „Mjestom od pravde”. Stari Petar Lašković ispriča ovu priču svom najstarijem sinu prije ženidbe, da pamti i ne zaboravlja dičnu istoriju svoga zavičaja, a u narodu osta spominjanje „složni kao Paštrovići”.

RJEČNIK, SLOBODAN PREVOD STARIH IZRAZA I TERMINA

1. Po dužini i širini
2. Puno raditi za malu dnevnu naknadu
3. Pravoslavni hrišćanski praznik
4. Baciti se sa strme uzvišice
5. Poricanje čovječnosti
6. Išla
7. Obrok
8. Ostaci hrane pri pranju posuđa koji se daju svinjama za ishranu
9. Plakala bez prestanka
10. Zatražiše
11. Krišom, kradom, da niko ne vidi
12. Brzo će, drva su vlažna, samo da se vatra razgori
13. Čaša
14. Tješi
15. Malo dijete
16. Ohladi
17. Izvor
18. Posuda u kojoj se nosi voda
19. Sitno rastinje u šumi
20. Gubitak životne snage i vitalnosti
21. Oporaviti se
22. Napredak

23. Istrošila, namučila
24. Svoj život završio bez životne radosti
25. Ugašeni
26. Čuditi se
27. Drvena naprava koja se koristila za zaprezanje volova
28. Mjesto na kojem se obavlja žrtveni obred
29. Nejaki - djeca i stari
30. Zimzelena drvenasta biljka penjačica
31. Brat, prijatelj
32. Vjerski praznik kada se ne rade fizički poslovi
33. Uvijena maramom, vezanom ispod brade
34. Pozdrav
35. Zemlja oko kuće
36. Okoristiti se
37. Njiva bez usjeva i onih koji je obrađuju
38. Posljednji, krajnji
39. Spremište, škrinja u zidu
40. Lat. – „U vinu je istina”
41. Citat iz poslanice Njegušima, Petar I Petrović
42. Mlijeko kad prokuva
43. Grmi
44. Turc. - đavoli
45. Turc. - nepogoda, napast
46. Predio, oblast
47. Nevrijeme
48. Ne priliči

49. Završavali posao
50. Aždaje
51. Duvati, pušiti
52. Kresivo za potpalu vatre
53. Pepeo
54. Muške široke pantalone, čakšire od sukna
55. Dijete umotano u pelenama od glave do pete
56. Hljeb za put, kolač
57. Koncentracija negativne energije od osobe koja pri pogledu na osobu koja je lijepa i čista, učini da se uznenimiri, da dijete npr. plače bez prestanka ili bude bolesno bez utvrđenog uzroka
58. Vuneni, tkani pokrivač
59. Izvod iz „Strah i drhtanje” - S. Kjerkegora
60. Drvena posuda za čuvanje mlijeka i pravljenje kajmaka
61. Izvod iz knjige „Budva - Sv. Stefan - Petrovac”, M. Luketića
62. Egipatska knjiga mrtvih, izvod
63. Cijeli dan
64. Posuda za mlijeko
65. Vrsta stolarskog i zidarskog alata
66. Veliki kamen i sud za čuvanje ulja
67. Iz rječnika simbola, J. Chevalier i A. Gheerbrant
68. Jak i visok
69. Pojas, struk
70. Razgovarao
71. Maramica

72. Mrak, kada je slaba vidljivost
73. Monaška odora sa kapuljačom
74. Lat. – „Moli i radi”
75. Svetlo od mjesecine
76. Rezao, obrađivao drvo
77. Povjerenje, pouzdanje
78. Bezbožnici, primitivci
79. Izvod iz knjige „Budva - Sv. Stefan - Petrovac”,
Miroslav Luketić
80. Citat iz poslanice Crnogorcima – Petar I Petrović Njegoš
81. Simbol hrasta – Riječnik simbola - J. Chevalier i A. Gheerbrant
82. Iz riječnika simbola – J. Chevalier i A. Gheerbrant
83. Nadmudriti nekog u svakoj situaciji
84. Vitka i mršava
85. Ne priča, mudro čuti
86. Nikom zlo ne učinila
87. Ustade
88. Ako danas imam ja problem, a ne pomogneš mi da ga
riješimo, sjutra ćeš se pred takvim i ti naći
89. Mnogo
90. Nestali u nepoznato
91. Većina
92. Odlučuju
93. Razbojništvo, nasilje
94. Sakrije
95. Suvi kolač

BIBLIOGRAFIJA

Chevalier Jean i Gheerbrant Alain:
Rječnik simbola, Zagreb, 1987.

Crnogorčević Mladen:
Crkve i manastiri u opštini budvanskoj, Zadar, 1901.

Duletić Vlado:
Budva od mita do stvarnosti, Budva, 2010.

Duletić Vlado:
Govor neostvarenih snova, Budva, 2013.

Đurašković Lucija:
Crkva Santa Maria in Punta u budvanskom Starom gradu,
Pobjeda, 29. 08. 2005.

Đurašković Lucija:
Izvod iz monografije Budve, Beograd, 1996.

Grupa autora:
Bar, grad pod Rumijom, prilog barski rodoslov, Bar, 1984.

Kjerkegor Seren:
Strah i drhtanje, Beograd, 1989.

Luketić Miroslav:
Budva - Sveti Stefan - Petrovac, Cetinje, 1966.

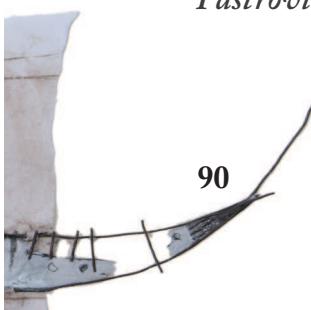
Ljubiša Stefan Mitrov:
Priopovjetke i pričanja, Beograd, 1949.

Petrović Petar I:
Poslanice, Cetinje, 1993.

Srejović Dragoslav:
Izvod iz monografije Budve, Beograd, 1996.

Velimirović Nikolaj:
Žitije Svetog Save, Manastir Žiča, 2008.

Vukmanović Jovan:
Paštrovići, Cetinje, 1960.

OD VODE I KAMENA DO PRIČE I PRIČANJA

Veliki stogodišnji Ernesto Sabato, onaj koji je nekada spaljivao svoje rukopise, rekao je pred smrt: „Nemoj nikada prestati da pišeš, to je jedino što je vrijedno.” Taj zavjet i testament se može preporučiti svim onim koji vole riječi. Jer riječi su veliki putnici i svaka dobra knjiga nosi u sebi i svoju istinu: istinu svoga autora i svijeta o kome govori. Toga principa se pridržavala i Zorica Joksimović kada je napisala svoju zbirku **Od vode i kamena, do priče i pričanja – po motivima budvanskih legendi.**

Ta izuzetno obrazovana dama, profesor, koja je radni vijek provela u Budvi, veoma poznata kulturnoj sredini, dosjetila se da svojim sugrađanima ponudi svoju istinu, svoj pisani dar. Jer njene priče koje potiču iz legendi, mitova i istorije su smještene u Budvi i njenoj okolini tako da je ona od tih svojih kratkih tekstova – malih romana, napravila prekrasni vijenac svom gradu. Ali svaki cvijet koji ukrašava tu krunu je različit, druge boje i mirisa, druge forme i ljepote. Očaravajuće.

Frederik Begbede, u svijetu veoma popularni francuski pisac, kaže: „Pisati znači čitati iz sebe”. Zorica je uspjela da iz sebe „iščita” bisere jezika koji zaslužuju osobitu pažnju i analizu.

Pariz, jula 2015.

Branka Bogavac

IZRAZI ZAHVALNOSTI

Posebnu zahvalnost dugujem istoričaru Goranu Bubanji koji je začetnik ideje da se legende Budve i okoline obrade, a koji je priredivač istorijskih izvora i pisanog materijala, koje sam koristila kao podlogu za građu ove knjige.

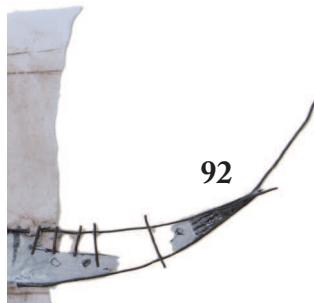
Veliku zahvalnost dugujem Dragunu Ivančeviću, predsjedniku Odbora za turizam PKCG, koji je bezrezervno pomogao da se ovaj projekat realizuje.

Zahvalnost dugujem akademskoj slikarki Romani Pehar koja je svojski zaronila u strukturu priča i svojim likovnim iskazom dala još jednu dimenziju ovoga djela.

Zahvalna sam umjetnici Tijani Dujović Liščević, kćerki divnog pjesnika iz moje čitanke, Jovana Dujovića, čiji su brodovi sa izložbe „Plutovanja” naslovno zaokružili ideju da riječi putuju i plutaju kroz vrijeme, al ‘ da uvijek dođu do onih koji znaju da slušaju i čitaju.

Takođe dugujem zahvalnost dvjema damama: profesorici Boženi Jelušić i „ambasadorki” crnogorske kulture po dalekim svijetovima, Branki Bogavac, koje su svojim profesionalnim i stručnim stavom dale podršku ideji o nastanku ove knjige.

Zahvaljujem se svima koji su kao sponzori pomogli da se ovaj projekat realizuje.

O AUTORKI

Rođena u Ivangradu 1963. godine. U periodu đačkih dana, kao članica gimnazijskog Književnog kluba „Vukajlo Kukalj” pisala je poeziju. Njene pjesme objavljivane u časopisima *Tokovi* i *Sloboda*, a 1980. god. literarnim radovima predstavljala svoj grad i Republiku na pjesničkoj smotri „Majski susreti mlađih pjesnika Jugoslavije” u Kikindi.

Zorica Joksimović

Završila komparativnu književnost i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Radila kao jedan od prvih novinara-saradnika Radio Budve, a 1990. bila u uredništvu časopisa *Krug* koji je u Crnoj Gori bio prvi privatni kulturno-informativni magazin. Objavljeni su njeni razgovori u formi intervjuja sa Milošem Šobajićem, Izetom Sarajlićem, Matijom Bećković, Miloradom Ekmečićem, Velimirom Trnskim i dr.

Napisala prikaze knjiga: *Utočite duše*, pjesnikinje Gordane Sarić, *Ne tražim da znaš*, Radmire Knežević, *Čudesna moć žene*, Triva Zolaka, kao i prikaz knjige poezije Stanke Rađenović.

Živi, radi i bavi se pedagoškim radom u Budvi već 25 godina.

SADRŽAJ

Jedno čitanje motiva budvanskih legendi	5
Umjesto uvodnika	11
Gavanova voda	13
Jegorov put.....	19
Kadmo	25
Košljun	31
Sveti Nikola spasi vojsku od kuge	35
Tunja.....	41
Vila mainska	45
Zmija.....	49
Miloš i Jagoda	55
Lijepi Mogren.....	61
Radoslavljev kamen.....	67
Santa Maria in punta.....	71
Sveti Petar i tri hrasta.....	77
Sloga sagradi Sveti Stefan	81
Rječnik, slobodan prevod starih izraza i termina	86
Bibliografija	90
Impresija	91
Izrazi zahvalnosti.....	92
O autorki	93

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9690-0-4
COBISS.CG-ID 27809552